

สัมมาทิฐิ

เล่ม๑

โดย

พระอาจารย์ ทูล จิปปปญโญ

วัดป่าบ้านค้อ ต.เขื่อน้ำ อ.บ้านฝ้อ จ.อุครธานี

คำปรารภ

ข้าพเจ้าได้เขียนหนังสือ **สัมมาทิฐิ** ที่ท่านได้อ่านอยู่ในขณะนี้ เพื่อจะชี้แนะแนวทางให้เป็นที่ไปตามหลักความเป็นจริง หนังสือหลายเล่มที่ข้าพเจ้าได้เขียนให้ท่านได้อ่านไปแล้ว ทั้งหมดนั้นก็เป็นที่สัมมาทิฐิเช่นกัน แต่ก็เป็นสัมมาทิฐิในระดับกลางและระดับสูงส่วนเล่มที่ท่านถืออยู่ในมือขณะนี้เป็นที่สัมมาทิฐิระดับพื้นฐาน เรียกว่า เป็นจุดเริ่มต้นในการเปลี่ยนแปลงในความเห็น และความเข้าใจตามหลักความเป็นจริงในหลักสังขธรรม ถ้าจุดเริ่มต้นนี้มีความเห็นที่ถูกต้องแล้ว อันดับต่อไปก็就会有ความเห็นที่ถูกต้องต่อเนื่องกัน ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงความเห็นเพื่อให้เป็นสัมมาทิฐินี้ จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญมาก เพราะตามปกติแล้วใจจะมีความเห็นผิดในส่วนเล็กๆ โดยไม่รู้ตัว มีความเห็นผิดอย่างหยาบข้าง มีความเห็นผิดอย่างละเอียดบ้าง ทั้งหมดนี้เรียกว่า ความเห็นที่ล่องไปตามกระแสโลก เหมือนกับคนตาบอดล่องอยู่ในสระจึงยากที่จะขึ้นฝั่งได้ ฉะนั้นการฝึกความเห็นให้เป็นที่สัมมาทิฐินั้นเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญยิ่ง อันจะเป็นเหตุปัจจัยต่อการเนื่องกับการรักษาศีลและต่อการเนื่องกับการทำสมาธิ เรียกว่า สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบในหมวดศีล สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบในหมวดสมาธิ รวมเรียกว่า สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบตามหลักความเป็นจริงนั่นเอง ผลที่จะเกิดขึ้นก็คือวิปัสสนาญาณ คือสัมมาทิฐิ ความเห็นจริงในระดับสูงต่อไป

ถ้าใจยังเป็นมิจฉาทิฐิความเห็นผิดอยู่ จะทำสมาธิมีความสงบอยู่ก็ตาม ความสงบนั้นก็เป็นที่มิจฉาสมาธิ คือ ความตั้งมั่นแบบผิดๆ นั่นเอง ในที่สุดก็เป็นผลให้การปฏิบัตินั้นมีพื้นฐานที่ไม่ถูกต้อง คือเกิดวิปัสสนาขึ้น ถ้าวิปัสสนาเกิดขึ้นกับท่านใดแล้วก็ยากที่จะแก้ไข ในชาตินี้เรื่องมรรคผลนิพพานตัดทิ้งไปนี่ก็เป็นผลจากความเข้าใจที่เป็นมิจฉาทิฐินั่นเอง

พระอาจารย์ ทูล จิปปปญโญ

สารบัญ

คำปรารภ

สัมมาทิฐิ

การรักษาศีล

สมาธิ

การประกาศพุทธศาสนา

วิปัสสนูปกิเลส

บทส่งท้าย

คำปรารภ

สัมมาทิฐิ

บัดนี้จะได้อธิบายเรื่องสัมมาทิฐิ และมิจฉาทิฐิ ให้นักปฏิบัติได้เข้าใจว่า สัมมาทิฐิและมิจฉาทิฐิมีความแตกต่างกันอย่างไร ลักษณะอย่างไรเป็นสัมมาทิฐิ ลักษณะอย่างไรเป็นมิจฉาทิฐิ ถ้าเรามีครูอาจารย์ผู้มีความชำนาญในการปฏิบัติ ท่านจะได้แยกแยะทิฐิตั้งสองอย่างนี้ได้ และอธิบายให้เราที่มีความเข้าใจได้อย่างถูกต้องเพราะทิฐิตั้งสองอย่างนี้มีความแตกต่างกัน มีลักษณะความเห็นที่ตรงกันข้ามทีเดียว ถึงจะเกิดจากใจอย่างเดียวกันก็ตาม แต่ความเห็นจะเป็นคนละอย่างกัน เหมือนกับสิ่งเดียวด้านหนึ่งจะเป็นสีขาว อีกด้านหนึ่งจะเป็นสีดำ ถ้าผู้มีตาดีจะรู้ได้ทันทีว่าอะไรคืออะไร

คำว่าตาดีหมายถึง ตาใจ คือ ปัญญา นั่นเอง ถ้าปัญญามีความฉลาดรอบรู้ จะเข้าใจทิฐิตั้งสองนี้ทันที ถ้าปัญญาไม่ดีไม่ฉลาดขาดเหตุผลก็ยากที่จะเข้าใจได้ เพราะสัมมาทิฐินี้นักปฏิบัติยังไม่ได้ศึกษาให้เกิดความเข้าใจ แต่ก่อนมามีความเคยชินอยู่กับมิจฉาทิฐิมาตลอด ความเข้าใจเก่าๆที่เคยหมักหมมกับใจมานานจนกลายเป็นนิสัยฝังใจไว้อย่างเหนียวแน่น จึงยากแก่การแก้ไข เพราะใจได้ยึดมั่นถือมั่นและเชื่อมั่นอย่างนั้นแล้ว ฉะนั้นความเห็นของใจจึงเป็นเรื่องใหญ่ในการปฏิบัติ แต่ก็ไม่เหลือวิสัยสำหรับผู้มีความ

ตั้งใจจริง เพราะหลักปฏิบัติเป็นอุบายแก้ความเห็นของใจโดยตรง จึงเริ่มต้นจากการเปลี่ยนแปลงในความเห็นของใจเสียใหม่ เพราะตามปกติแล้วใจมีความเห็นเป็นมิจฉาทิฎฐิมายาวนาน ถ้าไม่แก้ไขให้หมดไปจากใจก็จะเป็นภัยต่อการปฏิบัติเป็นอย่างมากทีเดียว

คำว่า มิจฉาทิฎฐิ คือความเห็นผิดนั้นมีหลายชั้นตอนด้วยกัน เช่นเห็นว่าบาปไม่มีบุญไม่มี ทำดี ทำชั่ว ไม่มีผลที่จะได้รับ และเห็นว่าในภพหน้าชาติหน้าไม่มี ตายไปแล้วไม่ได้เกิดอีก นรกไม่มี สวรรค์ไม่มี นิพพานไม่มี เกิดมาในชาติเดียวตายแล้วก็หมดกันไป ในชีวิตที่มีอยู่ต้องการอะไร มีความอยากในสิ่งใดเอาให้สมใจชอบก็แล้วกัน นี่ก็เป็นมิจฉาทิฎฐิ คือ ความเห็นผิดอีกอย่างหนึ่ง ความเห็นผิดอย่างนี้จะมึนหมู่ ตะโม่ตะมะปรายโน คือกลุ่มที่มือมาแล้วและจะมิดต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด หรือหมู่ ปทะประมะคือผู้หนา ผู้มิด ผู้บอด จะโปรดให้กลับใจไม่ได้เลย หรือเรียกว่า ผู้ตกอยู่ในโลกมิด ความมิดของเขาเป็นอย่างไร เขาก็มีความเข้าใจไปตามภาษาของคนมิดบอดนั่นเอง กลุ่มนี้หรือบุคคลนี้ก็ปล่อยเขาไปตามเส้นทางของเขาไปก่อน จะไปเดือดร้อนกับคนประเภทนี้ทำไม

ความเห็นที่เป็นมิจฉาทิฎฐิอีกอย่างหนึ่ง คือหาที่พึ่งนอกพุทธศาสนา เช่นหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ตามต้นไม้ชายเขา เอาหมูผีเป็นสรณะที่พึ่ง มีการสะเดาะเคราะห์ ถือฤกษ์งามยามดี โขคราศี มีอะไรหลายอย่างนี้ก็เป็นมิจฉาทิฎฐิอีกรูปแบบหนึ่ง แทนที่จะเชื่อกรรมคือการกระทำของตัวเอง ใครทำกรรมอย่างไรไว้ต้องได้รับผลของกรรมนั้นต่อไป ถ้าไม่ยอมรับความจริงจากผลของกรรมที่ตัวเองกระทำมาแล้ว จะถือว่ามีความเห็นผิดจากคำสอนของพระพุทธเจ้าแน่นอนดังคำว่าเห็นผิดจากทำนองคลองธรรมหรือมีความเห็นผิดจากความเห็นจริง ดังที่ได้อธิบายมานี้เป็นลักษณะความเห็นผิดอย่างหยาบๆ เท่านั้น ในความเห็นเป็นไปลักษณะนี้มีอยู่ประจำโลก และมีมาก่อนพระพุทธเจ้าด้วย เมื่อมาถึงพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย ความเห็นที่เป็นมิจฉาทิฎฐิ ก็มีอยู่อย่างนี้และจะมีต่อไปในมวลหมู่มนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด เรียกว่า เป็นมิจฉาทิฎฐิที่มีผู้คนเห็นผิดประจำโลกก็ว่าได้ เมื่อใดมีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นมาในโลก ก็ได้มาแก้ไขให้เป็นสัมมาทิฎฐิ คือความเห็นชอบได้บ้างแต่ไม่มากนักยังมีคนผู้เห็นผิดตกค้างอยู่ในโลกนี้มากมาย แต่ก็มีหลายคนที่มีนัยสยเบาบางพอจะเปลี่ยนแปลงจากมิจฉาทิฎฐิความเห็นผิดได้กลับตัวมาเป็นสัมมาทิฎฐิคือความเห็นที่ถูกต้องได้ ฉะนั้นจงมาเป็นผู้มีความตั้งใจเสียใหม่ให้เป็นสัมมาทิฎฐิ ความเห็นชอบเสียแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ส่วนมิจฉาทิฎฐิที่มีความเห็นผิดอีกจุดหนึ่งนักปฏิบัติอาจจะไม่รู้ตัว เพราะ
ความเห็นผิดประเภทนี้ มีความลึกซึ้งมาก จะถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาจึงไม่สนใจทั้งที่เป็น
ภัยในการปฏิบัติเป็นอย่างมาก และเป็นความเห็นผิดปิดมรรคผลนิพพานอย่างสนิท
ทีเดียว ถ้าไม่ชำระให้หมดไปจากใจก็จะเป็นภัยขัดขวางสัมมาทิฎฐิคือความเห็นชอบ
ทันที ถึงจะมีครูอาจารย์อธิบายให้ฟังก็ยังไม่ยอมรับ ทั้งที่ความจริงมีอยู่เป็นอยู่อย่างนี้ทั้ง
ที่ตำราก็ได้อธิบายไว้แล้วอย่างชัดเจน แต่ความเห็นในส่วนลึกของใจก็ยังคงมีความต่อต้าน
อยู่ไม่ยอมรับความจริง ความรู้ที่ได้ศึกษามากก็เป็นเพียงความเข้าใจเท่านั้น แต่เป็นเพียง
ความเข้าใจจากคนอื่นเล่าให้ฟัง ความเห็นผิดก็ยังฝังลึกอยู่ในใจตามเดิม นั่นคือ อตตะ
เมื่ออตตะตัวตนมีอยู่ที่ไหน เราก็มีอยู่ที่นั่น ถ้าเรามี ตนก็ต้องมี จึงเรียกว่า ตัวเรา
นั่นเอง นี่คือนิยามของมิจฉาทิฎฐิ คือความเห็นผิดอย่างละเอียด ชาติสี่คือ ชาติดิน ชาติน้ำ ชาติลม
ชาติไฟ ตลอดรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เห็นว่าเป็นตัวเราทั้งหมดตลอด
ทรัพย์สินเงินทองกองสมบัติทั้งปวงก็ได้มารวมกันอยู่ในตัวเราทั้งหมดทั้งสิ้น เมื่อ
ความเห็นผิดความเข้าใจผิดฝังลึกอยู่ที่ใจอย่างนี้ เราก็ต้องแก้ไขในความคิดเห็นนี้ให้หมด
ไปจากใจให้ได้ เพื่อจะไม่ให้เกิดความเห็นผิดความเข้าใจผิดอีกต่อไป

ที่จริงนักปฏิบัติเคยได้ฟังจากครูอาจารย์มาหรือได้อ่านจากตำรามามากก็ตาม
ความรู้ทั้งหมดนั้นถึงเราจะพูดถูกตามหลักความจริงอยู่ก็ตาม เราจะเข้าใจว่าตัวเราเป็น
สัมมาทิฎฐิ คือความเห็นที่ชอบธรรมยังไม่ได้ เพราะความเห็นนั้นเป็นเพียงเอาความเห็น
จากตำราพูดเท่านั้นเอง ความเห็นที่ถูกต้องตามตำราได้ศึกษามาดีแล้วก็ตาม ก็เป็น
เพียงความรู้ในภาคทฤษฎีหรือเป็นความรู้ในทางปริยัติเท่านั้น ไม่ได้จัดว่าเป็นสัมมาทิฎฐิ
ที่สมบูรณ์ ส่วนความเห็นผิดก็ยังฝังสนิทอยู่ที่ใจตามเดิม ฉะนั้นการแก้มิจฉาทิฎฐิ
ความเห็นผิดจึงมาแก้กันที่ใจโดยตรงมิใช่ว่าเรียนตามตำราแล้วจะเป็นสัมมาทิฎฐิไปเอง
ถ้าเป็นสัมมาก็เป็นสัมมาในทางปริยัติเท่านั้น

พระพุทธเจ้าตรัสรู้เอง ไม่มีครูอาจารย์อื่นใดมาสอน เมื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า
อย่างสมบูรณ์แล้ว พระองค์ก็ได้ตั้งใจประกาศพุทธศาสนา เพื่อให้พุทธบริษัทได้ละ
มิจฉาทิฎฐิที่มีความเห็นผิดมาแล้วให้หมดไปจากใจ ธรรมที่จะนำมาเปลี่ยนแปลง
มิจฉาทิฎฐิในคนยุคนั้น พระองค์ก็ได้เลือกคัดจัดสรรไว้แล้วเป็นอย่างดี นั่นคือ สัจธรรม
คือหลักแห่งความจริง สัจธรรมนี้มีอยู่ทั่วไป แต่พระพุทธเจ้าจะเน้นหนักในหมู่มนุษย์เป็น
หลักสำคัญ คำว่า มิจฉาทิฎฐิ ก็คือมนุษย์เราหลงผิดในตัวเอง เมื่อเขาได้มารู้ความจริงใน

ตัวเองเมื่อไร ก็จะเป็น **สัมมาทิฏฐิ** คือความเห็นชอบเมื่อนั้น ฉะนั้นการประกาศศาสนาของพระองค์ ก็คือประกาศความจริงให้หมู่มนุษย์ทั้งหลายได้รู้จริงนั่นเองเมื่อมีความรู้จริงเห็นจริงตามหลักความเป็นจริงที่พระพุทธเจ้าประกาศไว้แล้วก็จะเกิดเป็น สัมมาทิฏฐิ คือ ความเห็นจริงอย่างชอบธรรม จะลบล้างความเห็นผิดออกไปจากใจได้ทันที นี่คือจุดเริ่มต้นในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้าในสมัยครั้งพุทธกาล

แม้พระสาวกของพระองค์ออกไปประกาศศาสนาในที่ต่างๆ ก็ประกาศสังฆธรรมความจริงนี้แก่ประชาชน พระพุทธเจ้าประกาศศาสนาอย่างไรพระสาวกก็ประกาศศาสนาอย่างนั้น หรือพระสาวกเป็นจำนวนมากออกไปประกาศศาสนาในที่แห่งหนตำบลใด จะเป็นไปในแนวทางเดียวกัน หรือพุทธบริษัทได้ฟังธรรมจากพระสาวกองค์ไหนมา ก็มีความหมายเหมือนกันและเป็นเรื่องสังฆธรรมอย่างเดียวกัน ฉะนั้น ความขัดแย้งกันในการคิดความเห็นจึงไม่เกิดขึ้นว่าพระสาวกองค์นั้นสอนอย่างนั้น พระสาวกองค์นี้สอนอย่างนี้ ไม่มีในสมัยนั้น เพราะทุกองค์มุ่งเน้นในการสอนด้วยหลักเดียวกัน คือความจริงในครั้งพุทธกาลยังไม่มีตำราให้ศึกษากันเหมือนยุคปัจจุบันนี้ จึงไม่มีความคิดเห็นขัดแย้งกัน มีแต่ความเชื่อมั่นว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าและคำสอนของพระสาวกทั้งหลายล้วนแต่เป็นหลักความจริงทั้งหมด เมื่อทุกคนมุ่งปฏิบัติตามหลักความจริงอยู่อย่างนี้ ก็ย่อมเกิดความรู้จริงเกิดความเห็นจริงในสังฆธรรมอย่างชัดเจน ฉะนั้นการประกาศพระศาสนาของพระพุทธเจ้า ก็คือประกาศหลักสังฆธรรมตามความเป็นจริงนั่นเอง นี่คือจุดเริ่มต้นในการประกาศศาสนา

หลักสัมมาทิฏฐิ คือความเห็นชอบนี้จึงเป็นหลักใหญ่ จะว่าเป็นประธานให้แก่หมวดธรรมทั้งหลายก็ไม่ผิด ดังพระองค์ได้เทียบเอาไว้ว่า ลูก่อนภิกษุทั้งหลาย บรรดา รอยเท้าสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ย่อมมารวมอยู่ในรอยเท้าช้างแห่งเดียว นี่ภิกษุทั้งหลาย บรรดาบรรคทั้งหลายย่อมมารวมอยู่ในสัมมาทิฏฐิคือความเห็นชอบทั้งหมด คำว่ารอยเท้าช้าง ก็หมายความว่าใหญ่กว่ารอยเท้าสัตว์ทั้งหลาย **สัมมาทิฏฐิ** ก็หมายความว่าใหญ่ เป็นประธานให้แก่บรรคทั้งหลาย ฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงมองเห็นความสำคัญ จึงได้ยกไว้เป็นข้อแรก คือ **สัมมาทิฏฐิ** คือปัญญาความเห็นชอบในเบื้องต้น เมื่อมีความเห็นที่ถูกต้องชอบธรรมเมื่อไร ความเห็นผิด ความเข้าใจผิดก็สลายจากใจไป การดำริพิจารณาในสิ่งใด ก็เป็นการดำริพิจารณาถูกต้องตามความเป็นจริงทั้งหมด นี่ก็เพราะหลักสัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบตั้งมั่นไว้แล้วนั่นเอง

เมื่อความเห็นชอบเกิดขึ้นที่ใจเมื่อไร ความเห็นผิดของใจก็หมดไป เหมือนกับ พระอาทิตย์ส่องแสงสว่างขึ้นมาเมื่อไร ความมืดก็หายไปทันที เมื่อความเห็นชอบได้ เกิดขึ้นที่ใจเมื่อไร การรักษาศีลภาวนาปฏิบัติก็จะง่ายขึ้น เช่นการรักษาศีล จะเป็น ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ ก็รักษาได้ง่ายนี่ก็เพราะมีปัญญาในการรักษานั้นเอง คำว่าปัญญา ในที่นี้ คือ สุตมยปัญญา และ จินตมยปัญญา ปัญญาระดับนี้มีอยู่กับทุกคน แต่จะเอาไป ทำงานประกอบการศึกษา หรือประกอบความคิดพิจารณาในทางไหนก็ได้ ถ้าจะเอาไป ประกอบในทางโลกก็เป็นปัญญาในทางโลกไป ถ้าจะเอามาคิดพิจารณาในทางธรรม ก็เป็นปัญญาในทางธรรมไปแต่เมื่อได้ทำสมาธิให้จิตมีความสงบอยู่บ่อยๆ ก็จะเป็นอุบาย เสริมปัญญาให้มีความเจริญยิ่งขึ้นไป ในที่สุดก็จะเกิดปัญญาระดับสูงขึ้นไป คือ ภาวนามย ปัญญานั้นเอง แต่ในขั้นเริ่มต้นนี้ให้ใช้ปัญญาในระดับสุตมยปัญญาและจินตมยปัญญานี้ ไปก่อน เพื่อให้เป็นสัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบอย่างเต็มตัว เช่นจะรักษาศีลก็ใช้ปัญญา พิจารณาในหมวดศีลนั้นๆ ให้เข้าใจ จะมีอุบายในการรักษาอย่างไร ศีลนั้นจะมีความ บริสุทธิ์ เมื่อล่วงละเมิดศีลข้อนั้นแล้วจะเป็นโทษอย่างไร ถ้ารักษาศีลให้มีความบริสุทธิ์ แล้ว คุณของศีลจะให้ผลอย่างไร นี่คือปัญญาความรู้ในการรักษาศีลนั่นเอง

การรักษาศีล

สมาธิ

การประกาศพุทธศาสนา

วิปัสสนูปกิเลส

บทส่งท้าย

การรักษาศีล

รักษาศีลข้อที่ ๑ คือข้อปาณาฯ

การรักษาศีลข้อนี้คือห้ามฆ่าสัตว์ทุกชนิดรวมทั้งมนุษย์ด้วย การฆ่าสัตว์ทำให้ศีลขาดนั้นมีองค์ประกอบ ๕ อย่าง ดังนี้ ๑. สัตว์นั้นมีชีวิต ๒. รู้ยู่ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต ๓. มีความตั้งใจที่จะฆ่า ๔. มีความพยายามที่จะฆ่า ๕. สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น เมื่อครบด้วยองค์ ๕ นี้ศีลจึงขาด แต่ถ้า ๑ - ๔ ศีลยังไม่ขาด แต่มีความเศร้าหมองไม่สมบูรณ์ การฆ่าสัตว์นั้นทำให้ศีลขาดเท่ากัน แต่บาปกรรมนั้นไม่เท่ากัน สมมุติว่าฆ่าสัตว์ตัวที่มีบุญคุณแก่เรา มีช่วยช่วยเหลือช่วยงานแก่เรา ทำประโยชน์ให้แก่เรา เช่น วัว ควาย ช้าง ม้า เป็นต้น ถ้าฆ่าธรรมดาที่มีบาปมากอยู่แล้ว ถ้าฆ่าด้วยความโกรธก็จะได้รับผลของบาปมากขึ้นเท่าตัว แต่ถ้าสัตว์ตัวที่ถูกฆ่านั้นเป็นพระโพธิสัตว์ลงมาใช้ชาติ ก็จะได้รับผลของบาปนั้น ๑๐ เท่าทีเดียว เมื่อตายไปก็จะได้ลงไปสู่นรกทันที จะได้รับกรรมถูกไฟนรกเผาเผาให้เกิดความทุกข์ทรมานยาวนานทีเดียว เมื่อพ้นจากรกแล้วก็จะได้มาเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ให้เขามาเป็นอาหารหลายร้อยชาติ ถ้าได้มาเกิดเป็นมนุษย์ก็เป็นมนุษย์ที่ไม่สมบูรณ์ เพราะยังมีวิบากกรรมติดตามมาสนองได้อีก เช่น ทำให้ อวัยวะไม่สมประกอบ จะทำให้ตาบอด หูหนวก ง่อยเปลี้ยเสียขา แขนหัก ขาขาด ปวดหลัง ปวดเอว ปวดตามร่างกาย หากความสุขไม่ได้เลย หรือเป็นโรคนานาชนิด ทำให้ชีวิตทนทุกข์ทรมาน หรือเกิดมาแล้วมีอายุสั้นพลันตายด้วยอุบัติเหตุต่าง ๆ นี้คือผลกรรมที่ตามมาสนอง ถ้าฆ่าสัตว์อื่นที่ไม่มีบุญคุณแก่เรา ถ้าฆ่ามากไปก็ติดนรกได้ เมื่อพ้นจากรกแล้วจะเกิดมาเป็นมนุษย์ก็ทำให้ชีวิตหาความสุขไม่ได้ อายุยังไม่ถึงกาลเวลาของอายุขัยก็ตายไปเสีย ถ้าฆ่าสัตว์เล็ก ๆ น้อย ๆ เกิดมาในชาติหน้าผลของบาปกรรมนั้นจะทำให้ร่างกายเศร้าหมอง ผิวพรรณหยาบกร้านมีโรคผิคนั่งประจำตัว มีการเจ็บป่วยเมื่อยตัวเป็นประจำ ดังที่ได้อธิบายมานี้เป็นผลบาปกรรมในการฆ่าสัตว์นั่นเอง

การใช้ปัญญาพิจารณาในผลของบาปกรรมที่ผิดศีลข้อ ๑ นี้ ก็เพื่อให้เข้าใจในผลของกรรมที่ตามมาสนองให้ได้เกิดความกลัวในบาปกรรมนั้น ๆ ให้เกิดความสำนึกในชีวิตเขาและชีวิตเรา ที่มีความรักความห่วงหาในชีวิตเหมือนกับเรา สัตว์ทุกตัวตลอดเราด้วยก็ไม่อยากตายเพราะถูกฆ่าเหมือนกัน ฉะนั้นจึงไม่ควรที่จะอ้างว่า สัตว์เกิดขึ้นมาเพื่อเป็นอาหารของมนุษย์ แต่ถ้าจับตัวมนุษย์ที่ขอบพุดอย่างนี้ไปให้เสียกินไปให้ระเซ่กินดูซิเขาจะว่าอย่างไร สัตว์ทุกตัวมีความกลัวต่อความตายทั้งนั้น เห็นมนุษย์อยู่ที่ไหนก็ต้องหลบหนีปลีกตัวเพื่อความปลอดภัยแก่ชีวิตของเขา ถึงขนาดนั้นก็พินใจมือมนุษย์ใจบาปนี้ไปไม่ได้พากันตามไล่ตามฆ่าเอามาเป็นอาหาร ไม่มีความเมตตาสงสารเขาบ้างเลย แต่ละวันมีความสะดุ้งหวาดผวากลัวต่อความตายอยู่ตลอดเวลา ไม่กล้าที่จะออกหากินอะไรได้ตามใจ ถ้าเรตกอยู่ในสภาพอย่างนี้จะมี ความทนทุกข์ทรมานขนาดไหน ถึงอย่างไรก็ขอให้คิดถึงชีวิตเขาชีวิตเราคูบ้าง หัวอกเขาอย่างไรหัวอกเราก็คือเป็นอย่างนั้น ไม่ควรเบียดเบียนซึ่งกันและกันเลย ให้ถือว่าเขาเป็นญาติเป็นเพื่อนที่เกิดแก่เจ็บตายเหมือนกันกับเรา มนุษย์ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีจิตใจสูง แต่ขอให้สูงด้วยความรัก ให้สูงด้วยความสงสารต่อสัตว์ทั้งหลาย จึงจะชื่อว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นมนุษย์ที่มีคุณธรรม ให้สัตว์อื่นได้พึงบารมีสมกับที่ว่ามีมนุษย์ผู้มีจิตใจสูงนี้ด้วยเถิด ถ้าเราใช้ปัญญาพิจารณาในลักษณะนี้อยู่บ่อย ๆ ใจเราก็จะค่อยเปลี่ยนแปลงไป

ในทางดี จะมีความเมตตาต่อสัตว์ มีความสงสารสัตว์มากขึ้น ในที่สุดเราก็จะไม่กล้าฆ่าสัตว์อีกเลย นี่คือนิยามปัญหาในการรักษาศีล หรือศีลเกิดขึ้นจากปัญหาก็ว่าได้ ถ้ารับศีลมาแล้ว แต่ขาดปัญหาในการรักษาศีลนั้นจะขาดหายไปโดยไม่รู้ตัว ฉะนั้น สุตมยปัญหาและจันตมยปัญหา ต้องเกิดมาก่อนศีลแน่นอน นี่คือนิยามปฏิภาณ คือปัญหาความเห็นชอบในการรักษาศีลนั่นเอง

รักษาศีลข้อ ๒ คือ อะทินนาฯ

ศีลข้อนี้ก็เกิดขึ้นจากปัญหาเช่นกัน จึงใช้ปัญหาพิจารณาอยู่บ่อย ๆ ว่า สิ่งของของคนอื่นเขาได้มาด้วยความเห็นดีเห็นชอบเมื่อไหร่ หลังสู้ฟ้าหน้าสู้ดินด้วยแรงงานด้วยหยาดเหงื่อของเขาเอง หวังว่าจะได้อาศัยปัจจัยเหล่านี้หล่อเลี้ยงชีวิตต่อไป มีความรักทะนุถนอมดูแลเพื่อหวังความสุขในทรัพย์สินเหล่านั้น ถ้าเราไปลักไปปล้นเอาสิ่งของจากเขามาแล้ว เขาก็จะมีความเสียหาย คิดถึงสิ่งของของเขาแล้ว เขาก็จะมีความเสียหาย คิดถึงสิ่งของของเขาเท่าที่เดียว สมมุติว่ามีคนใดมาลักมาปล้นเอาสิ่งของของเราไป เราก็จะมีความเสียหายและคิดถึงเช่นกัน ให้คิดถึงหัวอกเขาหัวอกเราดูบ้าง เพราะของทุกอย่างใคร ๆ ก็มีความหวงแหนด้วยกันทั้งนั้น ไม่อยากให้คนใดมาลักเอาทรัพย์สินจากตัวเราไป เมื่อเราคิดได้อย่างนี้เราก็จะไม่กล้าไปลักเอาสิ่งของของผู้ใดทั้งสิ้น ศีลข้อนี้ก็จะอยู่เป็นคู่ของกายของใจเราตลอดไป นี่ก็คือนิยามปัญหาในการรักษาศีล

ต้องใช้ปัญญาบรมใจตัวเอง และสอนใจตัวเองอยู่เสมอ ให้คิดถึงบาปกรรม ที่จะตามสนองในชาติหน้าว่า จะเกิดในสถานที่ทุกข์จนขาดแคลนมาก ความสะดวกความสบายในทรัพย์สินไม่มีเลย ตลอดที่อยู่อาศัยบ้านเรือน ที่จะซุกหัวนอนก็ไม่มี อาหารการกินสิ่งที่ดี ๆ มีโอชะรสจะไม่ได้กินเลย มีแต่ไปหาเก็บเอาอาหารในถึงขยะกินไปพอประทังชีวิตเท่านั้น จะหางานหาเงินพอจะเป็นไปได้ก็ไม่ได้ พอจะมีไม่มีเหมือนคำว่า นกคาบมา อีกาบหนี ถึงจะมีทรัพย์สินอยู่บ้างแต่ก็จะถูกคนมาลักคนมาปล้นจากตัวเราไป หรือเกิดความฉิบหายไปด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง นี่ก็ผลของกรรมในการลักเอาสิ่งของของคนอื่นมาเป็นของตน ให้เราพิจารณาในลักษณะนี้อยู่บ่อย ๆ ใจก็จะค่อยเห็นโทษภัยที่จะมาถึงตนทีหลัง ใจก็จะเกิดความละอายและเกิดความกลัวต่อกรรมชั่วมากขึ้น นี่เรียกว่าตนเตือนตนด้วยตนเอง ฉะนั้นผู้รักษาศีลก็ต้องมีปัญญาในการรักษา ดังนี้

ศีลข้อ ๓ คือ ข้อกาเมฯ

ศีลข้อนี้ก็ต้องมีปัญญารักษาเช่นกัน ใช้ปัญญาพิจารณาว่าเราเป็นมนุษย์ รู้จักความละอายในการกระทำของตนเอง ไม่ควรประพฤติตัวเหมือนสัตว์ดิรัจฉาน เพราะสัตว์ดิรัจฉานไม่มีปัญญาไม่มีความละอายในความประพฤติ เขาจึงทำกันไปแบบภาษาสัตว์ ใครเป็นพ่อใครเป็นแม่ใครเป็นลูกเขาไม่ถือกัน จะล่วงเกินเมียใครลูกใครเขาก็ไม่ละอาย เขาไม่รู้จักสิ่งที่ควรหรือไม่ควร นี่เราเป็นมนุษย์ที่เพียบพร้อมด้วยคุณธรรม มีสติมีปัญญาที่ดี รู้จักบาปบุญคุณโทษ จึงไม่ควรฝักตัวเอาแบบอย่างของสัตว์ดิรัจฉาน ความพอดีของ

มนุษย์คือผิวเดียวเมียวเดียวก็พอแล้ว ถ้ามาฝึกตัวเหมือนสัตว์ เกิดชาติหน้าก็จะได้ไปเกิดเป็นสัตว์อีกต่อไป ดั่งภพิตว่า มนุสฺสติรจฺจนาโน ถึงร่างกายเป็นมนุษย์ แต่ใจเป็นเหมือนสัตว์ดิรัจฉาน เมื่อตายไปก็จะได้ไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานต่อไป เมื่อได้มาเกิดเป็นมนุษย์วิบากกรรมก็ยังคงตามมา กรรมจะบันดาลให้ได้แต่คนนอกใจ ถ้ามีสามี สามีก็จะนอกใจ ถ้ามีภรรยา ภรรยาก็จะนอกใจ ไม่มีความซื่อสัตย์ต่อกัน ผลเมื่อไรเป็นอันเกิดเรื่องทันที ถ้าเป็นไปในลักษณะอย่างนี้ จะไม่มีความสุขในครอบครัวนั้นเลย มีแต่ทะเลาะเบาะแว้งตีกันฆ่ากันเคียดรื้อนุ่นวายกันไปหมด นี่คือบาปกรรมตามสนองผู้ชอบล่วงละเมิดศีลข้อกามฯ ฉะนั้นเราเป็นมนุษย์ผู้มีจิตใจสูงมีสติปัญญาที่ดี ก็ให้มีศีลข้อนี้ประดับใจประดับกาย ใช้เป็นอุบายสอนใจอยู่เสมอ ๆ อีกสักวันหนึ่งใจก็จะเกิดความสำนึกตัวมีความละเอียดในการกระทำในสิ่งที่ผิดจากจารีตประเพณี นี่คือการรักษาศีลด้วยปัญญา ถ้าปัญญาได้อบรมสอนใจตัวเองอยู่บ่อย ๆ อย่างนี้ ผู้นั้นจะไม่ผิดศีลข้อกามฯ นี้อย่างแน่นอน

ศีลข้อที่ ๔ คือข้อมุสาฯ

ศีลข้อนี้จะขาดไปเพราะคำพูด ฉะนั้นก่อนจะพูดต้องตรึกตรองใคร่ครวญในคำพูดให้ดีเสียก่อนจึงพูดออกไป ว่าการพูดในประโยชน์นี้จะเกิดความเสียหายกับตัวเองและคนอื่นหรือไม่ ถ้าเราพูดความไม่จริงออกไปจะเกิดความรู้สึกแก่ผู้รับฟังอย่างไร หรือเราได้รับฟังคำพูดไม่จริงจากคนอื่น ในความรู้สึกของเราก็จะขาดความเชื่อถือจากคนนั้นทันที หรือพูดส่อเสียดเบียดบังเปรียบเปรยในลักษณะเสียดแทงให้คนอื่นไม่สบายใจ การพูดออกไปอย่างนี้จะก่อให้เกิดความแตกแยกกัน สมมุติว่าแต่ก่อนมามีความรักกันมีอะไรก็ช่วยเหลือกัน เหมือนกับว่าฝากเป็นฝากตายกันได้ มีความเคารพเชื่อถือกันมาตลอด ไปไหนไปด้วยกัน อยู่ด้วยกัน ความรักสมัคสมานสามัคคีมีต่อกันอย่างมั่นคง เป็นเพื่อนสนิทมิตรที่รักต่อกันมาแล้วตามเมื่อได้รับฟังคำพูดที่ไม่จริง หรือเป็นคำพูดส่อเสียดเปรียบเปรยไปในทางที่เสียหาย ความรักกันความไว้ใจกันที่เคยมีมาทั้งหมดนั้นก็พังทลายลงทันที ความสามัคคีที่เคยมีต่อกันมากก็แตกแยกกัน แต่ก่อนเคยแสดงกิริยาในความรักความเคารพต่อกัน และมีความเชื่อถือต่อกันมายาวนานก็ตาม ความรู้สึกทั้งหมดนี้ก็หมดสภาพไป ถึงจะมีภาระหน้าที่พูดคุยกันก็ไม่สนิทสนมกันเหมือนที่เคยเป็นมา ถึงจะมีกิริยาออกมาในทางที่ดีต่อกันอยู่ก็ตาม ส่วนตัว อภิริยา ที่เจ็บใจฝังลึก ๆ ในความรู้สึกนั้นยังมีอยู่ อีกสักวันหนึ่งก็จะหาช่องทางระบายอารมณ์แห่งความแค้นนี้ออกไปให้ได้ จะเพ่งเล็งหาจุดอ่อนซึ่งกันและกันออกมาตอบโต้กัน ถ้าพูดต่อหน้าไม่ได้ก็ต้องพูดลับหลัง อาศัยคนใดคนหนึ่งเป็นสุขภังค์เป็นผู้รับถ่ายเท ระบายความในใจที่ไม่พอใจกับคนคนนั้น ด้วยวิธีใดก็จะระบายออกมาอย่างเต็มที่ นี่เรียกว่าพูดโจมตีกันลับหลัง หรือกล่าวคำนินทาว่าร้ายออกมาให้สนใจ เมื่อเริ่มต้นเป็นมาอย่างนี้ ต่อไปนี้จะเกิดความอิจฉาริษยาต่อกัน หาคำพูดที่จะเอาชนะกันด้วยวิธีต่าง ๆ ในที่สุดก็กลายเป็นพยาบาทอาฆาตจองเวรต่อกันไปไม่มีที่สิ้นสุด

ศีลข้อที่ ๕ คือข้อสุราฯ

ศีลข้อนี้ก็มีความสำคัญอยู่มากทีเดียว จึงได้บัญญัติเอาไว้ เพื่อป้องกันเหตุร้ายที่จะเกิดขึ้นทีหลัง
เฮโรอีน ผีน กัญชา ยาฆ่า เหล่านี้ ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความลึมตัว กล้าทำกล้าพูดในสิ่งที่ไม่ควร
ทำควรพูด ถ้าเมาลงไปเมื่อไรจะไม่คิดถึงในคุณธรรมที่สั่งงาม จะฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม
พูดโกหกมดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเหลวไหลไม่มีสาระ หมดความละอาย จะทำอะไรจะพูดอะไร
ไม่มีความสำนึก ไม่มีความรับผิดชอบในการทำกรพูดของตนเอง ตามปกติแล้วมนุษย์เรามีนิสัยขี้บอดอก
แตกอยู่ในตัวอยู่แล้ว เมื่อได้เสพสิ่งที่ว่ามาผสมลงไป ใจก็จะเกิดเป็นบ้าเพิ่มขึ้นหลายเท่า มีกิริยาทางกาย
กิริยาทางวาจา ที่แสดงออกมานั้นไม่น่าดูไม่น่าฟัง ดังเห็นกันอยู่ในที่ทั่วไป ย่อมก่อเหตุก่อภัยขึ้นมา
นานาประการ เกิดความเสียหายให้แก่ตัวเองและคนอื่นเป็นอย่างมาก จะเป็นผู้นำในครอบครัวหรือเป็น
ผู้นำในการบริหารงานต่าง ๆ ไม่ได้เลย พวกขี้เมาทั้งหลายนี้จะพัฒนาในสิ่งใดให้ดีขึ้นไม่ได้เลย มีแต่จะ
ก่อให้เกิดความหายนะลึมเหลวลึมจม เสียหายในทรัพย์สินเงินทอง ไม่รู้จักในการเก็บรักษาและไม่รู้จักหา
สมบัติเข้ามาเพิ่มเติม มีแต่จ่ายให้หมดไป ไม่รู้อนาคตของตนเองว่าจะเป็นไปอย่างไร การกระทำของคน
ประเภทนี้ นักปราชญ์บัณฑิตทั้งหลายไม่มีความสรรเสริญอีกต่อไป ในชาติหน้าเขาก็จะได้รับกรรมชั่ว
อย่างแน่นอน

เมื่อคนประเภทนี้ตายไปย่อมลงสู่อบายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์วิบากกรรม
ย่อมตามมาให้ผล เช่นเป็นคนที่เกี่ยวข้องติดคนมนุษย์ธรรมดา ที่เรียกว่าคนไม่เต็มบาทนั่นเอง คนประเภทนี้
จะเห็นกันอยู่ทั่วไป คนพวกนี้หารู้ตัวไม่ว่าแต่ก่อนได้ทำกรรมอะไรมา ไม่รู้ตัวเลยเพราะกรรมมาปิดบัง
เอาไว้ เมื่อใครไม่อยากจะเป็นคนประเภทนี้ในชาติหน้า ในชาตินี้ก็อย่ากินเหล้าเมายาอย่างที่ได้อธิบายมาแล้ว
หรือเคยกินอยู่แล้วก็ขอให้ลดน้อยลง ๆ จนน้อยที่สุด และจะไม่กินต่อไปจนตลอดวันตาย ถ้าคิดไว้อย่างนี้
ก็เริ่มจะเป็นคนดีได้บ้าง ถ้าไม่กินจริง ๆ ก็จะเป็นคนดีมีคุณค่าแก่ตัวเอง

ดังที่ได้อธิบายวิธีการในการรักษาศีล ๕ มานี้เป็นเพียงหลักการเท่านั้น ส่วนวิธีการและระเบียบในการ
รักษาศีลนั้นเราจะตั้งขึ้นมาเอง ตามปกติแล้วการจะรักษาศีล ๕ ให้มีความบริสุทธิ์บริบูรณ์พร้อมกันทั้ง
๕ ข้อนั้นรักษาได้ยากมาก เพราะสติปัญญาศรัทธาความเพียรเรายังไม่พร้อม การรักษาศีลกับการรับศีล
นั้นต่างกัน การรับศีลนั้นรับเอาเวลาไหนก็ได้ แต่ถ้ารับไปแล้วไม่รักษาจะหาคุณค่าจากศีลได้อย่างไร จะ
รับศีลวันหนึ่งหลาย ๆ ครั้งย่อมทำได้แต่ก็เป็นพิธีรับศีลเท่านั้นเอง ส่วนการรักษาศีลนั้นต้องมี สติ ปัญญา
ศรัทธา ความเพียรให้พร้อม เริ่มต้นจะรักษาศีลสัก ๑ - ๒ ข้อก็ได้ เพื่อฝึกความพร้อมของตัวเองให้มี
ความกล้าหาญขึ้น จะรักษาศีลข้อใดข้อหนึ่งก่อนก็ได้ ไม่จำเป็นจะรักษาเรียงตามตำรา ศีลข้อไหนที่จะ
รักษาได้ง่ายที่สุดก็ต้องรักษาข้อนั้น จะทิ้งช่วงในการรักษาห่างกันอย่างไร ก็ให้อยู่กับความสามารถของ
ตัวเราเอง ต่อไปจะเพิ่มการรักษาข้อไหน ก็ให้เราเลือกเอง ใช้เวลาไม่นานนักเราก็จะมีศีล ๕ ได้อย่าง
สมบูรณ์ การรักษาศีลด้วยวิธีนี้จะไม่มีภาระเลื่อม และศีลก็ไม่ขาดด้วย เพราะมีสติปัญญาในการรักษา มี
ศรัทธาความเชื่อมั่นว่า กรรมชั่วย่อมเกิดขึ้นจากผู้ไม่มีศีล ความเพียรพยายามจะรักษาศีลให้บริสุทธิ์
บริบูรณ์ก็เพียรพยายามอยู่เสมอ ดังคำว่าความเพียรอยู่ที่ไหน ความสำเร็จอยู่ที่นั่น นี่เป็นสัมมาทิฐิ ความ
เห็นชอบระดับศีล ๕ นั่นเอง

ศีล ๘ มีความแตกต่างกันดังนี้ สำหรับศีลข้อกามาฯ ในศีล ๕ นั้น ศีล ๘ ให้เปลี่ยนเป็นอพรหมจริยาฯ ศีลข้อนี้ไม่เหมือนศีลข้อกามาฯ เพราะศีลข้อกามาฯ ร่วมกันได้เฉพาะคู่สามีภรรยาของตัวเอง ส่วนศีลข้ออพรหมจริยานั้นร่วมไม่ได้เลย ถ้าร่วมศีลก็ต้องขาดไป บางแห่งห้ามผู้หญิงและผู้ชายอื่นสิ่งของให้กัน ถ้ายื่นสิ่งของต่อมือกันถือว่าศีลขาด บางแห่งถือว่ายื่นสิ่งของต่อมือกันได้ศีลไม่ขาด เพราะไม่ได้ร่วมกัน ศีลข้อนี้ห้ามร่วมกันเท่านั้น ทั้งสองอย่างนี้จะปฏิบัติต่อศีลข้อนี้อย่างไร ให้พิจารณาด้วยความเหมาะสมก็แล้วกัน ข้อสำคัญอย่าได้เกิดสืลพตปรมาสความลูปคถำความสงสัยในศีลของตน เมื่อความสงสัยเกิดขึ้นเมื่อไร ความเศร้าหมองของใจย่อมเกิดขึ้นเมื่อนั้น หรือทำให้ศีลขาดไปโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์นั่นเอง

ศีลข้อที่ ๖ วิกาลโภชนาฯ

ห้ามรับประทานอาหาร หรือสิ่งของที่จะแทนอาหารได้นับแต่ตะวันบ่ายไปแล้ว ขณะนี้ยังมีผู้ไม่เข้าใจในศีลข้อนี้เป็นจำนวนมาก คำว่าอาหารก็คืออาหารที่เรารับประทานกันตามปกตินั่นเอง จะรับประทานได้แต่เช้าถึงเที่ยงเท่านั้น ถ้าตะวันบ่ายแล้วรับประทาน ศีลข้อนี้ขาดไป คำว่าอาหารรวมทั้งอาหารเสริมด้วย เช่น โอวัลติน นมสด นมสั้ม นมกล่อง นมกระป๋อง ที่เขาผสมแป้งมันถั่วต่าง ๆ ไว้แล้ว ตลอดจนน้ำเต้าหู้ที่ผสมถั่วต่าง ๆ ทั้งหมดนี้ถ้ารับประทานในตะวันบ่ายเมื่อไร ศีลจะขาดทันที เพราะเป็นอาหารเสริมสำเร็จ จึงไม่ควรรับประทานสิ่งเหล่านี้

ศีลข้อที่ ๗ นัจจกิตวาทิตะ - มาลาฯ

ตามปกติแล้วเป็นศีลคนละข้อกัน แต่นักปราชญ์เจ้าทั้งหลายพิจารณาเห็นสมควรเอามารวมกัน วิธีรักษาก็ใกล้เคียงกัน การรักษาศีลข้อนัจจกิตวาทิตะฯ นั้นห้ามมีการเล่นเพื่อความเพลิดเพลิน ให้เกิดความสนุกสนานร่าเริงอันเป็นเหตุเกิดความลึ้มตัว เช่น ร้อง รำ ทำเพลง ดิด สี ตี เป่า เป็นต้น คำว่า ร้อง คือตะโกนเสียงยาว ๆ ทำเป็นเสียงเล็กเสียงใหญ่ เรียกว่าร้องโห่ คำว่า รำ คือ เดินรำในท่าต่าง ๆ หรือรำเป็นบทเป็นกลอน เพื่อความสนุกเพลิดเพลินหรือเรียกว่าหมอลำ คำว่า ทำเพลง คือร้องเพลงในบทเพลงต่าง ๆ ที่เห็นกันในที่ทั่วไป คำว่า ดิด คือคิดพิณหรือกีตาร์ คำว่า สี คือสีซอ คำว่า ตำ คือ ตำซ่อง ตีกลอง ตีระนาดฆ้องวง เป็นต้น คำว่า เป่า คือ เป่าขลุ่ย เป่าแคน เป่าปี่ หรือเป่าอะไรก็ตาม ถ้าเพื่อความเพลิดเพลินไม่ได้เลย ข้อห้ามในศีลข้อนี้ คือห้ามทำอะไรเป็นสื่อเพื่อความสนุกรื่นเริงนั่นเอง

บทข้อ มาลาคันธวิเลปนะฯ

การรักษาศีลในบทนี้ คือห้ามแต่งตัวประดับประดา ทัดดอกไม้ ทาหน้า เติมหน้าในลักษณะต่าง ๆ อันเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความรักสวยรักงาม และหลงตัวเองว่าเราสวยอย่างนี้ เรามีความงามอย่างนั้นไป และจะก่อให้เกิดความหลงรูปกายของตัวเอง และจะทำให้ไปหลงรูปกายของคนอื่นด้วย แต่ถ้าหากมีกิจ

ในสังคม ที่จะต้องไปร่วมกับเขา ก็ให้รู้ว่า ปริศนาคือ ในสังคมเขาแต่งตัวอย่างไร เราก็แต่งตัวไปตามนั้น เราไม่ได้ติดใจในการแต่งตัวของเรา แต่เราทำเพื่อสังคมบางครั้งบางคราวเท่านั้น การทำลักษณะอย่างนี้ คิดไม่ขาด

ศีลข้อที่ ๘ อุจจาसनะฯ

ในศีลข้อนี้ ห้ามนั่งนอนในที่สูงใหญ่ ภายในขัดด้วยนุ่นและสำลี ศีลข้อนี้เดิมเป็นศีลของสามเณร และสามเณรี เมื่อมาถึงในยุคนี้ไม่มีสามเณร (หมายถึงผู้หญิงบวชรักษาศีล ๑๐) แต่มีผู้หญิงต้องการจะ ออกบวช นักปราชญ์เจ้าทั้งหลายเห็นสมควรให้รักษาเพียงศีล ๘ เท่านั้นและสมควรว่าศีลข้ออุจจาसनะฯ นี้ให้รวมอยู่กับศีล ๘ ด้วย ในคำว่าห้ามนั่งนอนในอาสนะใหญ่ ภายในขัดด้วยนุ่นและสำลีนั้น มีคำถามว่า ที่นั่งที่นอนสูงใหญ่ก็ตาม แต่ภายในขัดด้วยของอย่างอื่น เช่นใบไม้ เศษผ้า ฟองน้ำ เหล่านี้จะนั่งนอน ได้ไหม ข้าพเจ้าก็จะตอบว่าได้ เพราะภายในไม่ได้ขัดด้วยนุ่นและสำลี จะขัดด้วยอย่างอื่นไม่เป็นไร ให้ ข้อสังเกตว่า ทำไมจึงห้ามอย่างนี้ จะตีความหมายไว้ ๓ ประเด็น ๑. จะทำให้คิดที่นอนมากเกินไปจนลืม ตัวลิ้มเวลาในการภาวนาปฏิบัติ เพราะที่นอนอ่อนนุ่มอบอุ่นในช่วงฤดูหนาวไม่อยากจะลุกขึ้นปฏิบัติ ภาวนา นี่ก็เป็นสาเหตุหนึ่งในศีลข้อนี้ ๒. เป็นเพราะที่นั่งที่นอนคิดเกินไป และเป็นสิ่งที่หายากมากในยุค นั้น แต่ถ้ามีแล้วจะทำให้คิดในที่นอนนั้น จะออกไปเที่ยวจุดงค์ภาวนาปฏิบัติในที่ต่าง ๆ ก็จะเกิดความ กังวลในใจเรื่องสถานที่หลับนอน กลัวจะนั่งไม่เป็นสุข นอนไม่สบาย จึงได้ห้ามนั่งนอนในอาสนะที่ขัด ด้วยนุ่นและสำลี นี่ก็เป็นสาเหตุหนึ่งในการห้ามในศีลข้อนี้ ๓. เมื่อติดใจในการนั่งนอนอย่างนี้ ก็จะเกิด ลืมตัวไปได้ ก็จะแสวงหานุ่นและสำลีมาทำเป็นที่นอนเป็นการใหญ่จนเกิดติดใจจนลืมตัว ในช่วงนั้นถ้า หากใจมีความกำเริบในเรื่องระคะตันทนาเกิดขึ้น ก็จะเอาที่นอนเป็นนิมิตหมาย สมมุติไปในเรื่องอารมณ์ที่ มีความกำหนัด อยากจะสัมผัสสัมผัสนี้ไป และสมมุติไปต่าง ๆ นานานอกขอบเขต ในที่สุดก็อยู่ ไม่ได้รับสีกขาลาเพศไปเสีย การเป็นไปในลักษณะนี้ย่อมเป็นไปได้ ถ้าสติปัญญาไม่ดีก็จะเพิ่มปัญหากับ สิ่งเหล่านี้ให้เกิดขึ้นอย่างแน่นอน ฉะนั้นการสัมผัสทางกายในลักษณะนี้ก็มีผลสะท้อนเข้าถึงใจได้ การ ห้ามในศีลข้อนี้ก็เพื่อตัดกระแสไฟแห่งระคะแต่ต้นมือนี้ก็จะเป็นไปได้เช่นกัน

ดังได้อธิบายวิธีการรักษาศีลมาในหมวดศีล ๕ และ ศีล ๘ นี้ก็คิดว่านักปฏิบัติทั้งหลายพอจะเข้าใจ ถ้าเป็นศีล ๒๒๗ ของพระก็ต้องศึกษาวินัยให้เข้าใจ คำว่าศึกษาที่หมายถึงสุดมยปัญญา คือปัญญาในขั้น ศึกษาตามปริยัตินั้นเอง ถ้าไม่มีปัญญาในการศึกษาจะเข้าใจในอาบัติได้อย่างไร อาบัตินัก เมื่อต้องเข้า แล้วขาดจากความเป็นพระทันที ไม่มีกฎหมายรองรับสูติเหมือนในยุคนี้ เพราะรู้อยู่แก่ใจตัวเอง อีก อาบัตินึ่งอยู่ปริวาสกรรมจึงพ้นจากอาบัติได้ อาบัตินึ่งอย่างหนึ่ง ต้องแสดงอาบัติ คือประจานตัวเองรับ สารภาพต่อหน้าคณะสงฆ์หรือบุคคล จึงพ้นจากอาบัติได้ ฉะนั้นการรักษาศีลจะเป็นศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ และศีล ๒๒๗ ก็ตาม ก็ต้องมีสติปัญญาในการรักษาทั้งนั้น แม้แต่ทรัพย์สมบัติทางโลกก็ต้องมี ปัญญาในการแสวงหา และมีปัญญาในการเก็บรักษาด้วย ศีลก็เช่นกัน เมื่อรับจากพระท่านมาแล้วก็ต้องมี ปัญญาในการรักษาเช่นกัน

การรักษาศีลนั้นมีไว้ว่าจะรักษาเพียงกายและวาจาเท่านั้น เพราะต้นของศีลจริง ๆ แล้วอยู่ที่ใจ เรียกว่า เจตนา ส่วนรักษากายวาจานั้นเป็นเพียงให้เกิดกิริยาสวยงามให้เหมาะสมกับเพศที่แสดงออกมาภายนอก เท่านั้น ที่จริงแล้วศีลมีต้นเหตุอยู่ที่ใจ จึงเรียกว่า มูลฐานของศีลมี ๓ อย่าง ๑. ใจกับกาย ๒. ใจกับวาจา ๓. ใจ กาย วาจา ฉะนั้นใจจึงเป็น หลักใหญ่ให้ศีลเกิดขึ้น คำว่ารักษาศีลก็คือปัญญาความรอบรู้ในศีลของตนจึงจะรักษาได้ จึงเรียกว่า สัมมาทิฎฐิ คือปัญญาความเห็นชอบ ความรอบรู้และฉลาดในการรักษาศีล สัมมาสังกัปป คือใช้ปัญญาไตร่พิจารณาตรึกตรองในศีลข้อนั้น ๆ ว่าจะรักษาอย่างไรศีลจะมีความบริสุทธิ์บริบูรณ์ สัมมาวาจา เจรจาชอบ สัมมากรรมันโต การงานชอบ สัมมาอาชีโว เลี้ยงชีวิตชอบ คำว่าชอบคำเดียวนี้ก็มีความหมาย คือต้องมีปัญญาพิจารณาก่อนจึงพูด จึงเป็นวาจาชอบ มีปัญญาพิจารณาก่อนจึงทำงานนั้นจะไม่ผิดพลาด จึงเป็นการงานชอบ สัมมาอาชีโว เลี้ยงชีวิตชอบ คือ มีปัญญารอบรู้ในการเลี้ยงชีวิต จะหาอย่างไรจึงจะได้มาด้วยความชอบธรรมและเลี้ยงชีวิตอย่างชอบธรรม ฉะนั้น ปัญญาใน สัมมาทิฎฐิจึงเป็นขั้นเริ่มต้นที่สำคัญ ถ้าเริ่มต้นถูกต้องชอบธรรมอันดับต่อไปก็จะถูกต้องชอบธรรม และจะเป็นแนวทางที่ชอบธรรมจนถึงที่สุด ถ้าเห็นผิดในขั้นเริ่มต้นนี้ ต่อไปก็จะเห็นผิดไปเรื่อย ๆ และเห็นผิดจนถึงที่สุดเช่นกัน ฉะนั้นการเรียนปริยัติ ต้องตีความหมายให้ชัดเจน ให้เข้าใจในเหตุผลและหลักความจริงอย่างแจ่มแจ้ง จึงจะไม่มีปัญหาในการภาวนาปฏิบัติต่อไป.

คัดลอกจากหนังสือสัมมาทิฎฐิ

โดย หลวงพ่อทูล จิปุปปัญโญ

สัมมาทิฏฐิ

เล่ม๑

โดย

พระอาจารย์ ทูล จิปปปญโญ

สมาธิ

สมาธิ มี ๓ ลักษณะ ๑.สมาธิ ๒.มิจจาสมาธิ ๓.สัมมาสมาธิ สมาธิทั้ง ๓ ลักษณะนี้ ต้องศึกษาแต่ละอย่างให้เข้าใจ มิฉะนั้นจะเกิดความสับสน ไม่เข้าใจในวิธีที่ถูกต้อง จริง อยู่การทำสมาธิเพื่อให้จิตมีความสงบ แต่เมื่อจิตมีความสงบแล้วจะมีการแปรเปลี่ยนไป สองลักษณะ ๑.อาจเปลี่ยนไปเป็นมิจจาสมาธิได้ ๒.อาจเปลี่ยนไปเป็นสัมมาสมาธิได้ ใน ลักษณะอย่างนี้เองนักปฏิบัติจะไม่เข้าใจเพราะไม่ได้ศึกษาเอาไว้ เพียงจิตมีความสงบได้ก็ เกิดความพอใจดีใจเท่านั้นเอง จะสงบไปทางถูกหรือสงบไปทางผิดนั้นหาไม่รู้ มิจจาสมาธิ คือ ความสงบไปในทางที่ผิด สัมมาสมาธิ คือความสงบไปในทางที่ถูก ลักษณะ ความสงบที่ผิดและลักษณะที่ถูกนี้เป็นอย่างไร มีอะไรเป็นตัวแปร จึงทำให้สมาธิผิดได้ และทำให้สมาธิถูกได้ จะเข้าใจกันต่อไป

บัดนี้จะได้อธิบายในคำว่า สมาธิ ที่เป็นหลักเดิมให้เข้าใจเอาไว้เพื่อจะไม่ให้เกิด ความสับสนกัน คำว่า สมาธิ คืออุบายการทำให้จิตมีความสงบ จะสงบด้วยอุบายใดก็ได้ หรือจะใช้คำบริกรรมอย่างไรก็มีความสงบได้เหมือนกัน จึงขอกล่าวย้อนหลังลงไปอีกว่า สมาธินี้เป็นหลักสากล มีชื่ออยู่กับโลกนี้มายาวนาน ครั้งก่อนพระพุทธเจ้าของเราสร้าง บารมีเสวยชาติเป็นพระโพธิสัตว์ พระองค์ก็ได้ออกมาเพ็ญพรต เป็นดาบสฤๅษีมาแล้ว หลายชาติทีเดียว แต่ละชาติพระองค์ก็ทำสมาธิ จิตมีความสงบเป็น รูปฌาน อรูปฌาน ที่ เรียกว่า สมาบัติ ๘ จนถึงชาติเป็นพระเวสสันดร พระองค์ก็ได้ทำในสมาธินี้ จนถึงชาติ สุดท้ายชื่อว่าพระสิทธัตถะ พระองค์ก็ได้ออกมาบวชได้ไปศึกษาวิธีการทำสมาธิอยู่กับดาบส ทั้งสองชื่ออุทกดาบสและอาฬารดาบส จนสำเร็จในการทำสมาธิระดับสูง คือรูปฌาน อรูปฌาน เรียกว่าสมาบัติ๘ จนเป็น วสี คือความชำนาญเข้าออกในการทำสมาธิ จะเข้า เวลาไหนออกเวลาใดก็ได้ตามกำหนด พระองค์ตั้งความหวังเอาไว้ว่า เพื่อตรัสรู้เป็น พระพุทธเจ้าทั้งที่พระองค์ก็มีพระบารมีที่เต็มเปี่ยม ทั้งทำสมาธิก็มีความสงบละเอียด สูงสุดเต็มที่ ขนาดนั้นปัญญาาก็ไม่ได้เกิดขึ้นแก่พระองค์เลย (แต่ทำไมในยุคนี้จึงเข้าใจว่า ปัญญาเกิดขึ้นจากสมาธิเล่า) พระองค์จึงเข้าใจว่าวิธีอย่างนี้มีใช่เป็นแนวทางที่ตรัสรู้เป็น

พระพุทธเจ้าได้เลย จากนั้นพระองค์ก็ลาครูทั้งสองเพื่อจะแสวงหาวิธีใหม่ต่อไปบางลัทธิก็บำเพ็ญตบะ ทำให้ร่างกายมีความทนทุกข์ทรมาณ พระองค์ก็คิดหาแนวทางปฏิบัติต่อไป จึงนึกได้ว่า อดข้าวอดน้ำ ดังเรารู้ยู่ว่าทุกรกิริยา แต่ก็ไม่สำเร็จ พระองค์ก็คิดหาอุบายใหม่ต่อไป ในที่สุดก็ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างสมบูรณ์

การประกาศพุทธศาสนา

จากนั้นพระพุทธเจ้าก็เริ่มประกาศพุทธศาสนาเพื่อโปรดแก่เวไนยสัตว์ทั้งหลาย ให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมเป็นสำคัญ ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะได้ประกาศพุทธศาสนา นี้ พระองค์ได้วางอุบายแนวทางไว้อย่างกะทัดรัด และตรงต่อมรรคผลนิพพานทีเดียว ส่วนอุบายเดิมที่ปฏิบัติมาทั้งดาบสทั้งสองนั้นเป็นปลายเหตุ จึงทำให้พระองค์เสียเวลามานานถึง ๕ ปีกว่า เมื่อพระองค์จะประกาศศาสนา แทนที่พระองค์จะใช้อุบายแบบเก่าๆ ที่ทำมาทั้งดาบสนั้นมาประกาศศาสนา พระองค์หาเอาไม่ แนวทางประกาศศาสนานั้นเป็นแนวทางของพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะ จะไม่เหมือนกันกับพวกดาบสฤษัที่เขากำกัน พวกดาบสฤษันั้นเขาเริ่มต้นจากการทำสมาธิส่วนหลักประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้าจึงเริ่มต้นจากความเห็นชอบตามความเป็นจริง ถ้าไม่เชื่อก็ให้ไปเปิดคูตำรา คือ มรรค๘ พระองค์เรียบเรียงไว้อย่างไร เริ่มต้นจากปัญญาความเห็นชอบมิใช่หรือ หรือพระองค์ไปโปรดปัญจวัคคีย์ก็ดี ไปโปรดพระสาวกองค์อื่นก็ดี หรือพระองค์แสดงธรรมโปรด อุบาสก อุบาสสิกาก็ดี จุดเริ่มต้นพระองค์ก็ได้อธิบายความจริงให้ฟัง เมื่อได้ฟังแล้วก็เกิดความเห็นชอบใจใหม่ อันดับ ๒ เมื่อเขามีความเข้าใจและเห็นชอบตามความเป็นจริงแล้ว เขาก็จะรู้จักดำริพิจารณาไตร่ตรองตามหลักความจริงนั้นต่อไป นี่คือหลักเริ่มต้นที่พระพุทธเจ้าประกาศศาสนา ถ้ายังไม่เข้าใจก็ขอให้ไปศึกษาประวัติของพระอรหันต์ทั้งหลายในครั้งพุทธกาลดูเถิด จะเริ่มต้นจากพระอรหันต์องค์ไหนก็ได้ทุกองค์ก่อนที่ท่านจะได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ได้ท่านก็เป็นปุถุชนมาก่อน ให้เริ่มต้นจากปุถุชนนี้ว่าพระพุทธเจ้าเริ่มสอนอย่างไร พระองค์ก็เริ่มจากความเข้าใจกับเขาว่า ความจริงเป็นอย่างนี้ๆ เขาก็เริ่มเกิดความเข้าใจตามความเป็นจริงอย่างนี้ๆ เมื่อเริ่มต้นจากจุดนี้ไปได้แล้ว จึงนับว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ใน สัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบขั้นพื้นฐาน หรือหลักเริ่มต้นในการปฏิบัติ จึงเริ่มต้นจาก สัมมาทิฐิคือความเห็นชอบนี้เป็นต้นไป

การประกาศศาสนาของพระองค์เข้าสู่ประชาชนนั้น พระองค์รู้ว่า คนในยุคนั้น เขามีความเห็นเป็นอย่างไร รู้ว่าทุกคนไม่เข้าใจในหลักธรรมเลย เขามีความเข้าใจผิด มีความเห็นผิดในหลักความจริงมาตลอด พระพุทธองค์จึงได้เปลี่ยนความคิดความเข้าใจ และความเห็นให้เขาเสียใหม่ พระองค์จึงได้อธิบายหลักความจริงให้เขาฟัง เขาจึงได้เกิดความเข้าใจตามเห็นตามที่พระองค์สอน เหมือนกับสิ่งที่ถูกคว่ำกลบดินมานาน พระองค์ได้เปิดหน้าต่างขึ้นมาให้ดู จึงได้รู้ได้เข้าใจ หรือเหมือนกับสิ่งที่ปกปิดตามานานไม่มองเห็นอะไร พระองค์ได้เปิดสิ่งที่ปิดตาออกให้แล้ว จึงเห็นแสงสว่างและสิ่งอื่นๆ ได้ นี่ฉันใจใจที่ถูกปกปิดด้วยความไม่รู้จริงมายาวนาน จึงได้เกิดความเข้าใจผิดความเห็นผิดมาตลอด เมื่อพระองค์ได้เปิดเผยความจริงให้ฟัง จึงได้เกิดความรู้เห็นเข้าใจอย่างถูกต้อง นี่เองพระพุทธองค์จึงได้วางหลักการแนวทางปฏิบัติเอาไว้แก่พวกเราทั้งหลายให้ได้ปฏิบัติตาม เริ่มต้นจาก สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบเป็นหลักยืนตัว จากนั้นเป็นหลักสัมมาสังกัปป เมื่อความเห็นชอบเป็นฐานรองรับไว้แล้ว การดำริพิจารณาก็ให้เป็นไปตามความเห็นชอบนี้เอง สัมมาวาจา สัมมากรรม สัมมาอาชีโว ที่เป็นหมวดของศีล ก็ได้อธิบายผ่านมาแล้วไม่ต้องอธิบายซ้ำอีก

จากนี้ไปจะได้อธิบาย หมวด สมာธิ คือ สัมมาวาโย ความเพียรชอบ คำว่าเพียรนั้นนักปฏิบัติยังมีความสับสน ไม่เข้าใจในความเพียรเท่าที่ควร ส่วนใหญ่จะเข้าใจว่าความเพียรคือการนั่งสมาธินึกคำบริกรรมเพื่อให้จิตมีความสงบหรือเดินจงกรม ให้มีสติในการเดิน และให้จิตมีความสงบในการเดิน ส่วนใหญ่จะเข้าใจกันเพียงเท่านี้ การปฏิบัติด้วยวิธีนี้ก็มีความเพียรได้เหมือนกัน แต่ยังไม่สมบูรณ์ ความเพียรที่สมบูรณ์นั้น คือเพียรพยายามที่จะแก้ไขปัญหของใจโดยตรง ใจเรามีความรัก ใจเรามีความยินดี ใจมีความผูกพัน ใจมีความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด ใจมีความเห็นผิดในสิ่งนี้อยู่ เพียรพยายามอบรมใจอย่างไรจึงจะมีความเห็นที่ถูกต้องได้ ส่วนใหญ่นักปฏิบัติมีความเข้าใจแบบผิวเผิน เข้าใจแบบง่ายๆ ในลักษณะสุขเอาเผากิน เช่นเพียรละความโลภ เพียรละความโกรธ เพียรละความหลง เพียรละราคะตัณหา เพียรละอวิชชา ให้หมดไปจากใจ หลักความเพียรที่จะละดังที่อธิบายมานี้ ถ้าใช้หลักความเพียรไม่ถูกต้อง จะละไม่ได้เลยจะไปนั่งสมาธิให้จิตมีความสงบแล้วจะละได้ หรือเดินจงกรม เดินให้มีสติอยู่กับกายอยู่กับใจคิดว่าจะละได้ที่จริงไม่มีใครหรอก ในครั้งพุทธกาล ว่าทำสมาธิให้จิตมีความสงบดี มีสติที่มั่นคงแล้วจะละกิเลสตัณหา ละความโลภ ละความโกรธ ละความหลงและละความเห็นผิดของ

ใจนี้ได้ ที่จริงก็เป็นเพียงอุบาย ช่มกิลสช่มตัณหาและช่มใจไม่ให้คิด ในเรื่องนั้นเรื่องนี้เท่า นั้นเอง เมื่อจิตถอนออกจากสมาธิแล้ว กิลสตัณหาน้อยใหญ่ก็เกิดขึ้นที่ใจอีกเช่นเคย จึง เหมือนกับศิลาทับหญ้าเอาไว้ เมื่อศิลาได้ถูกเคลื่อนที่ไป หญ้าก็เกิดขึ้นจากที่นั่นเอง

ฉะนั้น สัมมาวาจาโม ความเพียรชอบนั้นต้องเริ่มต้นจากสติปัญญาพิจารณา คือ เพียรพยายามทำความเข้าใจในสิ่งที่เราเกี่ยวข้องอยู่ ให้รู้เห็นตามความเป็นจริงในสิ่ง เหล่านั้น และเพียรพยายามสอนใจตัวเองอยู่เสมอว่า สิ่งที่เราเข้าใจว่าเป็นตัวตนของเรา นั้นอะไรเป็นตน สิ่งที่เราเข้าใจว่าสิ่งต่างๆ เช่นเงินทองกองสมบัติทั้งหมดนั้นว่าเป็นของ ของเรา สิ่งทั้งหมดนั้นเป็นของเราอย่างแท้จริงไหม ความอยากจะอยู่กับสมบัติทั้งหลาย ตลอดไป ไม่อยากให้มีการพลัดพรากจากกันนั้น ความอยากอย่างนี้จะนำไปตามความ เข้าใจเราหรือไม่ แม้แต่รูปร่างกายที่มีอยู่นี้ จะห้ามไม่ให้แก่ห้ามได้ไหม ห้ามไม่ให้มีการ เจ็บไข้ได้ป่วย และห้ามไม่ให้ตายจะห้ามได้ไหม ต้องใช้หลักความเพียรพยายามใช้ ปัญญาสอนใจอยู่บ่อยๆ และสอนให้เป็นไปตามหลักความจริงทั้งหมด ให้เป็นไปตามไตร ลักษณ์ คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกขัง ความเป็นทุกข์ของกายและใจ อนัตตา ในที่สุด แล้วร่างกายนี้ก็ต้องถูกเผา จะเหลือเพียงกระดูก จะเอากระดูกนั้นมาเสกสรรค์ปั้นตัว ให้เป็นสัตว์เป็นคนขึ้นมาอีกไม่ได้เลย กระดูกนั้นก็จะเป็นธาตุอยู่กับโลกนี้ นี่คือ อนัตตา คือสิ่งที่สูญเปล่าจากตัวเรา ฉะนั้นหลักความเพียร ต้องเพียรอยู่ในหลักของสมณะ และหลักของวิปัสสนา เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ในการปฏิบัติ มิใช่ว่าจะทำสมาธิให้จิตมี ความสงบเพียงอย่างเดียว จะมีคำถามว่าปัญญาที่จะนำมาพิจารณานั้นมาจากไหน สุตมย ปัญญาและจินตมยปัญญา ปัญญา ๒ ประเภทนี้มีอยู่ เป็นคู่กันมากับทุกๆ คน แต่เป็น ปัญญาขั้นพื้นฐาน แต่นำมาใช้ให้เป็นปัญญาในสัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบจริงตาม หลักความเป็นจริงนี้ไป ปัญญาระดับนี้เอง จะเป็นฐานให้แก่วิปัสสนาต่อไป ถ้าความ เพียรนั้นถูก ก็จะเป็นสัมมาวาจาโม ถ้าความเพียรนั้นผิด จะเป็นมิจฉาวาจาโมทันที

สัมมาสติ คือความระลึกชอบ นี้ก็มีนักปฏิบัติได้พูดกับในเรื่องของสติอยู่มาก คำ ว่า สติ ความระลึกชอบนี้ เป็นหลักสำคัญอยู่มากทีเดียว ครูอาจารย์ทุกท่านสอนหลัก ภาวนาปฏิบัติ มีการเน้นหนักเรื่องของสตินี้เป็นอย่างมาก เพราะสติเป็นคู่ของใจโดยตรง ถ้าสติไม่ดีไม่เข้มแข็งแล้ว ใจก็จะคิดเถลไถลไปไม่มีขอบเขตไม่มีจุดยืนที่มั่นคง ถ้าสติไม่ ดี ใจตั้งไว้ไม่อยู่จะทำให้การภาวนาปฏิบัติหมดกำลังลงไปได้ง่ายก่อนจะอธิบายในเรื่อง ของสติต่อไป ขอทำความเข้าใจกับนักปฏิบัติในเรื่องของสติ ดังนี้ คำว่า สติ นั้นเป็นกำลัง

ที่สำคัญในการปฏิบัติภาวนา หลักภาวนานั้นมีสองอุบาย ๑.สมถภาวนา ๒.วิปัสสนาภาวนา หลักภาวนาทั้งสองนี้มีสติเป็นตัวเข้าไปสนับสนุนให้หลักภาวนาได้มีกำลังมีความหนักแน่นไม่เอนเอียง คำว่า สมถภาวนา ก็คือหลักการทำสมาธินั่นเอง การทำสมาธิก็มีสติเป็นตัวควบคุม จึงเรียกว่า สติ สมาธิ วิปัสสนา ภาวนา ก็ใช้สติเป็นตัวเข้าไปสนับสนุน เช่นกัน วิปัสสนา หมายถึง ปัญญา จึงเรียกว่า สติปัญญา ฉะนั้น สติจึงเป็นกำลังให้แก่สมาธิเป็นกำลังให้แก่ปัญญา สติจึงมีความสำคัญ จะเป็นงานทางโลกหรืองานในทางธรรม สติต้องมีความเกี่ยวข้องทั้งหมด สติความระลึกรู้ชอบนั้นคือระลึกที่จะออกจากกามคุณ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ หรือกิเลสตาม คือความรัก ความโลภ ความกำหนัดยินดี ให้มีความระลึกรู้เสมอ ว่า กามคุณห้าก็ดี กิเลสตามก็ดี ทั้งหมดนี้เป็นบ่อเกิดแห่งความทุกข์ ระลึกถึงทุกข์ โทษ ภัย ที่ใจมีความลุ่มหลงกับสิ่งเหล่านี้อยู่ ว่าทุกข์เป็นอย่างนี้ โทษเป็นอย่างนี้ ภัยเป็นอย่างนี้ ให้มีสติระลึกรู้ที่อยู่บ่อยๆ ใจก็จะค่อยอ่อนตัวไม่กล้าที่จะออกไปสู้รบชกต่อยสิ่งเหล่านี้

ในยุคปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่นักปฏิบัติภาวนาทั้งหลาย จะใช้สติเป็นคู่กันกับการทำสมาธิเป็นหลัก แต่ละแห่งแต่ละสำนักส่วนมากจะทำกันอย่างนี้ จะทำกันอย่างไหนไม่ต้องอธิบาย เพราะทำกันอยู่แล้ว การทำอย่างนี้ก็ถูกต้อง แต่ยังไม่สมบูรณ์ในการปฏิบัติคือขาดเรื่องของสติปัญญาไป ฉะนั้นจงมาฝึกภาวนาในอุบายของสติปัญญาเอาไว้บ้าง ถ้าทำในอุบายสติสมาธิเพียงอย่างเดียว ถ้าสมาธิเปลี่ยนไปเป็นมิจจาสมาธิ สติก็จะเปลี่ยนเป็นมิจจาสติโดยไม่รู้ตัว ฉะนั้น จงมาฝึกในอุบายภาวนาในสติปัญญาเอาไว้บ้าง ปัญญาของเรานั้นมีอยู่ แต่ชอบคิดไปในทางโลก ฉะนั้นสติจึงมาควบคุมปัญญาให้ทันต่อเหตุการณ์ ให้มีสติระลึกรู้เท่าทันเรื่องความคิดของใจอยู่เป็นประจำ คำว่าความคิด เป็นศัพท์ของทางโลกพูดกัน คำว่า ปัญญาเป็นศัพท์ของธรรมะ ศัพท์ทั้งสองนี้มีความหมายเหมือนกัน ออกมาจากใจที่เดียวกันเหมือนกับว่ารับประทานอาหาร กับคำว่ากินอาหาร ความหมายก็คือเอาลงที่ท้องแห่งเดียวกัน จะว่าปัญญาคือ ความรอบรู้ให้ชัดเจน จะว่าคิดก็คือคิดให้เข้าใจคิด มีเหตุผลให้รอบคอบ ฉะนั้น สติ เป็นหน้าที่ระลึกได้เท่าทันในความคิดของใจ ใจคิดผิดก็รู้เท่าทัน ใจคิดถูกก็รู้เท่าทัน นี่คือน้ำที่ของสติ

เพียงสติอย่างเดียวจะเอาไปละถอนปล่อยางอะไรไม่ได้ เหมือนกันกับมิดที่ล้นให้ลมแล้ววางเอาไว้จะไม่ได้ประโยชน์กับมิดนั้นเลย เมื่อเราเอามิดนั้นมาประกอบในการทำงานสับฟันในสิ่งต่างๆ มิดนั้นจึงจะมีประโยชน์แก่เรา ฉะนั้นใครสติก็มีลักษณะฉนั้น

ฉะนั้นสติมีหน้าที่ระลึก เราที่ฝึกความระลึกอยู่เสมอ แต่ให้ระลึกหาช่องทางที่จะออกจาก
กาม ให้เหมือนกับนกที่อยู่ในกรงขัง แต่ละวันมันใช้จะงอยปากสับตากรงวันละหลายๆ
ครั้ง เพื่อหาช่องทางออกหนีไป เมื่อโชคดีสับตากรงถูกช่องก็จะบินออกหนีไปทันที หรือ
เหมือนสัตว์อื่นๆ ที่ถูกขัง เมื่อได้ช่องว่างก็จะกระโดดหนีไป นี่ฉันใด สติความระลึก
ได้ก็ให้ระลึกอยู่ในสิ่งที่ไม่เที่ยงระลึกอยู่ในความเป็นทุกข์และระลึกอยู่เสมอว่า ร่างกายนี้
ไม่นานก็จะสูญจากตัวตนนี้ไป หรือระลึกรู้สิ่งอื่น ๆ มากกว่านี้ ขอมอบให้นักปฏิบัติระลึก
เองก็แล้วกัน เพื่อความชำนาญของสติเราเอง ไม่นานก็จะเป็นผู้มีสติที่มั่นคง

สัมมาสมาธิ หลักการทำสมาธินั้น ก็ไม่แตกต่างกันกับพวกเราทั้งหลายภาวนากัน
อยู่ทุกวันนี้ เพราะการทำสมาธิก็เพื่อเป็นอุบายให้ใจได้รับความสงบ ส่วนคำบริกรรมนั้น
ใครมีความถนัดในคำบริกรรมใด ก็ให้ใช้ในคำบริกรรมนั้นไป **ข้อสำคัญขอให้อใจมีความ**
สงบก็ใช้ได้ เมื่อจิตมีความสงบแล้วจะมีคุณค่าเท่ากัน แต่มีตัวแปรที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่
นักปฏิบัติภาวนายังไม่เข้าใจ นั่นคือความเห็น ถ้าความเห็นได้แก้ไขให้เป็นสัมมาทิฐิ
ความเห็นชอบแล้ว การทำสมาธิ ก็จะเป็นสัมมาสมาธิ คือความตั้งใจมั่นอย่างชอบธรรม
ถ้าความเห็นเดิมยังไม่ได้แก้ไขยังมีความเข้าใจผิด มีความเห็นผิดในหลักความเป็นจริงอยู่
ก็รีบร้อนทำสมาธิไปก่อนเสีย จิตก็จะสงบได้ แต่ สมาธินั้นก็จะกลายเป็น มิจฉาสมาธิ คือ
เกิดความเข้าใจผิด ความเห็นผิดในหลักสัจธรรมโดยไม่รู้ตัว ฉะนั้นหลักการทำสมาธิ
เป็นอุบายวิธีที่บอบบางมาก ต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ ถ้าหากผิดพลาดเมื่อไร จะ
กลายเป็น มิจฉาสมาธิความเห็นผิดไปทันที จึงยากที่จะแก้ไข ผู้ที่เป็น มิจฉาสมาธิ นั้นหา
รู้ตัวไม่ จะมีความเข้าใจว่าการภาวนาของตัวเอง มีความถูกต้องทั้งหมด ถึงจะมีท่านผู้รู้
ตัดเตือนว่าการภาวนาเราผิดไปอย่างนี้ๆ แทนที่จะเกิดความสำนึกตัวในการปฏิบัติของ
ตน ก็ยังจะเกิดความไม่พอใจกับผู้ที่ไม่สรรเสริญตนทันที ผู้ที่เป็นมิจฉาสมาธินี้ จะมี
มานะทิฐิสูงมาก ใครจะมาตัดเตือนบอกกล่าวว่าเป็นแนวทางที่เราทำอยู่นั้นผิดไม่ได้เลย การ
ถือตนถือตัวว่าเราภาวนาดีอย่างนี้นั้นไม่ใช่เลย นี่ถือเป็นสัญญาวิปลาส ถ้าเป็นมากกว่านี้
จะทำให้เสียจิตผิดกับคนธรรมดาทั่วไปทันที หรือเรียกว่าบ้ากรรมฐานแตก นั่นเอง

วิปัสสนูปกิเลส

จากนี้ไปจะได้อธิบายเรื่อง **วิปัสสนูปกิเลส** ๑๐ อย่าง เพื่อให้ให้นักปฏิบัติได้เข้าใจเอาไว้สำหรับป้องกันตัว วิปัสสนูปกิเลส นี้เกิดขึ้นจากมิจฉาทิฐิที่มีความเห็นผิด ในส่วนลึกของใจยังไม่ได้แก้ไข เมื่อทำสมาธิให้ใจมีความสงบแล้ว ความเห็นผิดนั้นก็แสดงกิริยาออกมาจากใจ ลักษณะของวิปัสสนูปกิเลสนี้มีความใกล้เคียงกันกับวิปัสสนามาก ผู้ที่ไม่เข้าใจก็จะเกิดความมึนหมายว่าเป็นวิปัสสนาไป แม้ผู้อื่นที่ไม่เข้าใจในเรื่องนี้ก็รู้ได้ยาก ไม่ทราบว่าเป็นจริงหรือของปลอม เพราะกิริยามรรยาท ความเคลื่อนไหวทางกายและวาจา มีความสัรมติมาก ตลอดความเพียรก็โคดเค้น น่าเชื่อถือ การอธิบายธรรมะในทางปฏิบัติแล้วมีทั้งละเอียดอ่อนและโดดเด่น การวิจัยวิเคราะห์ในหมวดธรรมต่างๆ ได้อย่างชัดเจน ถ้าผู้ได้รับฟังไม่เข้าใจในเรื่องนี้ ก็จะรับรองว่าถูกต้องและส่งเสริมกันต่อไป ดังจะอธิบายในวิปัสสนูปกิเลส ดังนี้ ขอให้นักภาวนาปฏิบัติทั้งหลายได้มีความระวังตัว

๑.โอกาส ความสว่าง ความสว่างนี้จะเกิดขึ้นจากทำสมาธิ เมื่อจิตมีความสงบแล้วจะปรากฏเห็นแสงสว่างขึ้น แสงสว่างนั้นจะมีความนุ่มนวลลักษณะไม่เหมือนกัน บางครั้งก็เป็นแสงสว่างพุ่งออกไปเหมือนแสงไฟฉาย บางครั้งเป็นวงแคบ บางครั้งเป็นวงกว้าง และเป็นในลักษณะหลายอย่าง ที่ต่างกัน แต่ก็ เป็นโอกาสความสว่างทั้งหมด เมื่อทำสมาธิ มีลักษณะนี้เกิดขึ้น ถ้าผู้ไม่เข้าใจก็จะเกิดความเชื่อไปว่าเป็นแสงธรรมที่เกิดขึ้นที่ใจเราแล้ว หรือเข้าใจว่าเป็นปัญญาได้เกิดขึ้นแก่เรา หรือเข้าใจว่าตรงกับภยิตบพหนึ่งคือ นัตถิ ปัญญาสมา อาภา แสงสว่าง อื่นใดเสมอด้วยปัญญาไม่มี ก็เลยเข้าใจเอาเองว่าสิ่งที่เกิดความสว่างอย่างนี้เป็นตัวปัญญาไป ก็เลยเข้าใจว่าปัญญาได้เกิดขึ้นกับเรา จะมีความพอใจยินดีอยู่กับความสว่างนั้น ถ้าวันใดนั่งสมาธิ ไม่มีแสงสว่างอย่างนี้เกิดขึ้น จะนั่งต่อไปไม่ได้เลย จึงขอเตือนแก่นักปฏิบัติว่า **เมื่อมีแสงสว่างลักษณะอย่างนี้เกิดขึ้นแก่เราก็ให้มันเกิดไป อย่าไปสนใจว่าเป็นแสงธรรมแสงปัญญาแต่อย่างใด นั่นเป็นสังขารจิตอาการของจิตที่เป็นมารหลอกใจให้เราหลงเท่านั้น ถ้ามีความพอใจยินดีกับแสงสว่างนี้อยู่ ก็เริ่มจะเข้าสู่วิปัสสนูปกิเลสทันที**

๒.ปิติ ความเอิบอิ่มใจ เบิกบานใจ จะยื่น เดิน นั่ง นอนก็จะมีความเอิบอิ่มใจตลอดทั้งวันทั้งคืนมีความขี้มึนแจ่มใสเพลิดเพลินอยู่กับความปิตินี้อยู่ตลอดเวลา จะไม่กินข้าวกินน้ำทั้งวันทั้งคืน ก็ไม่มีความอยากความหิว หรือเป็นลักษณะขนพองสยองเกล้า น้ำตาไหลในบางขณะ ผู้มีความปิติในลักษณะอย่างนี้เกิดขึ้น จะมีความรู้สึกว่าสบายใจเบิกบานใจเป็นอย่างมากทีเดียว อยากให้ลักษณะอย่างนี้มีอยู่กับตัวตลอดไป และเข้าใจว่าเป็นคุณธรรมที่เกิดขึ้นกับตน และเป็นผลของการปฏิบัติอย่างแท้จริง ถ้าหากนักภาวนาเป็นไปในลักษณะอย่างนี้ ให้มีความรู้เท่าว่าไม่ใช่ความจริงของธรรมะ เมื่อเกิดขึ้นได้มันก็ต้องเสื่อมไปได้ อย่าไปดีใจพอใจกับเรื่องนี้เลย

๓.ปัสสัทธา เกิดความสงบกายสงบใจเป็นอย่างมาก ใจไม่คิดวอกแวกออกไปสู่ภายนอก เหมือนที่เคยเป็นมา ใจมีความสงบเยือกเย็น ไม่ร้อนไม่หนาวไปตามอากาศที่เปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด เพราะใจไม่รับเอาความร้อนความหนาว มีแต่ความสงบใจ เหมือนไม่มีอะไรจะก่อให้เกิดทุกข์ได้ ถึงตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้สัมผัสกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะอยู่ที่ตาม ความผูกพัน ความยินดี

จะไม่มีอารมณ์เหล่านี้เกิดขึ้นที่ใจ จะยืน เดิน นั่ง นอน อยู่ที่ไหนใจก็มีความสงบแน่วแน่อยู่ทั้งวันทั้งคืน ความพอใจความยินดีในความสงบนี้ อยากให้มีตลอดไป ในขณะที่ใจมีความสงบอยู่อย่างนี้ เหมือนกับว่า กิเลสตัณหา ความรัก ความใคร่ ความพอใจในกามคุณไม่มีในใจเลย อาจเข้าใจว่า กิเลสตัณหาได้หมดไปจากใจแล้วก็เป็นได้ หรืออาจเข้าใจว่าเราได้บรรลุธรรมมรรคผลขั้นใดขั้นหนึ่งไปแล้ว ถ้าหนักปฏิบัติเป็นไปในลักษณะนี้ก็อย่าตื่นเต้นอย่าเข้าใจผิดว่าคุณธรรมได้เกิดขึ้นกับเรานี้เป็นเพียงอาการของจิต ที่เกิดขึ้นจากความสงบเท่านั้น

๔.สุขะ มีความสุขกาย มีความสุขใจเป็นอย่างยิ่ง ไม่มีความสุขใดในโลกเสมอเหมือน ชีวิตที่เกิดมาพึ่งได้พบเห็นอยู่ในขณะนี้เอง ความดีใจ ความสุขใจ ความดีใจ อยากจะร้องตะโกนให้คนทั้งโลกได้ยินว่า ข้าพเจ้าได้พบความสุขอย่างแท้จริงแล้ว จะเดินก็เป็นสุข จะนั่งก็เป็นสุข จะยืนก็เป็นสุข จะนอนก็เป็นสุข จะอยู่ที่ไหนก็มีแต่ความสุข ทั้งวัน ทั้งคืน อยากจะให้มีความสุขอย่างนี้มีอยู่กับเราตลอดไป ดังภาษิตว่า ความสุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี ความสุขนี้ไม่เหมือนกับความสุขในทางโลกแต่อย่างใด ฉะนั้นนักปฏิบัติจึงมีความพอใจในความสุขนี้เป็นอย่างมาก อยากให้มีมีความสุขอย่างนี้มีอยู่กับใจตลอดไปไม่เสื่อมคลาย เมื่อนักปฏิบัติเป็นอย่างนี้ก็อย่าให้เกิดความหลงอยู่กับความสุขนี้เลย อีกไม่นานความสุขนี้ ก็เสื่อมจากใจไปเท่านั้นเอง เพราะความสุขนี้เจือด้วยสังขารอีกไม่นานก็เสื่อมไป

๕.ญาณะ มีญาณรู้เกิดขึ้นที่ใจ บางครั้งก็เป็นความรู้เกี่ยวกับทางโลก บางครั้งก็เป็นความรู้ในทางธรรมในหมวดต่างๆ บางครั้งก็เข้าใจในธรรมหมวดนั้นๆ บางครั้งไม่รู้เลยต้องไปหาถามคนนั้น ถามคนนี้จึงรู้ได้ ถ้าธรรมะที่ตรงกับคำราที่เคยศึกษามาหรือธรรมะที่ได้ยินจากครูอาจารย์เคยสอนมาแล้วเมื่อเกิดความรู้ตรงตามนี้ก็จะเกิดความมั่นใจว่าธรรมะที่เกิดขึ้นกับเราเป็นหลักความจริงตรงตามที่ได้ศึกษามา บางครั้งก็เป็นความรู้เกิดขึ้นในทางโลกเช่นรู้ว่าเหตุการณ์ต่างๆ จะเป็นอย่างไร เมื่อไม่นานนักก็มีเหตุการณ์เกิดขึ้นตามที่รู้มาอย่างนี้จริงๆ สิ่งทั้งหมดนี้จะทำให้เกิดความมั่นใจในตัวเองสูงมากจึงเกิดความมั่นใจว่า คุณธรรม ปัญญาธรรมได้เกิดขึ้นกับเราแล้ว เมื่ออยากรู้ในสิ่งใดก็กำหนดถามใจตัวเองแล้วก็มีคำตอบขึ้นมาที่ใจ ญาณรู้นี้ ถ้าแรงความเพียรมากขึ้นเท่าไรก็จะเกิดญาณรู้ชัดเจนมากขึ้น เมื่อญาณรู้เกิดขึ้น ใครผู้หนึ่งจะชอบพูดชอบถามในความรู้ที่เกิดขึ้นกับตัวเองอยู่เสมอ คำพูดคำถามนั้นเป็นลักษณะข่มผู้อื่นไปในตัว และพูดด้วยความจริงจังมากแต่ก็มีความเย่อหยิ่งอวดดีไปในตัว อยากลองถามจากผู้อื่นว่าจะรู้ธรรมอย่างนี้เหมือนเราหรือไม่ ถ้าผู้อื่นไม่รู้ ก็จะพูดอวดธรรมะนั้นๆ ให้ฟัง พูดในลักษณะให้เขาสยบยอมรับความรู้ของตัวเอง ญาณรู้นี้ถ้าเกิดขึ้นกับนักเทศน์นักคุยแล้ว จะมีความโดดเด่นในการแสดงธรรมอาจหาญมาก ในขณะที่แสดงธรรมอยู่ก็จะมีความรู้นี้ผุดขึ้นๆ เป็นระยะๆ แทบจะพูดออกมาเป็นเสียงไม่ทัน ลีลาการแสดงธรรมนั้นน่าเชื่อถือ และพูดไม่รู้จักจบด้วย ถ้าผู้เป็นในลักษณะญาณรู้นี้เหมือนกัน จะคุยกันก็วันก็คืนก็ไม่จบ

บางคนจึงพยากรณ์ตัวเองว่าได้บรรลุธรรมไปแล้วก็มี นี่ก็ขอฝากกับนักปฏิบัติทั้งหลายเอาไว้ เมื่อเกิดญาณรู้ในลักษณะอย่างนี้ขึ้น ก็อย่าลืมหักนี้ เป็นเพียงสังขารเป็นญาณรู้เกิดขึ้นเท่านั้นเอง

๖. อธิโมกข์ คือน้อมใจเชื่อในสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งหมดว่าเป็นความจริง เริ่มมีความเชื่อมั่นมาจากโอกาส ความสว่างมาแล้ว จากนั้นก็มาเชื่อ ปิฎิ ที่มีความเอิบอ้อมใจตัวเอง แล้วก็มาเชื่อปัสสัทธิ คือความสงบสัจใจตัวเอง แล้วก็มาเชื่อใน สุขะ คือความสุขที่เกิดขึ้นจากใจตัวเอง แล้วก็มาเชื่อในญาณะ คือ ความรู้ที่เกิดขึ้นทางใจ เมื่อมีญาณรู้เกิดขึ้นอย่างนี้จะมีความเชื่อมั่นในส่วนลึกของใจอย่างฝังแน่นที่เดียวและเชื่อมั่นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งหมดเป็นแนวทางที่ถูกต้อง การน้อมใจเชื่ออย่างนี้เป็นความเชื่อที่ขาดจากเหตุผล จึงเรียกว่า ศรัทธาวิปยุต คือความเชื่ออย่างมกมาย ไม่มีความฉลาดรอบรู้ทางปัญญาเลย คำว่าความเชื่อมิใช่ว่าจะเชื่ออะไรทั้งหมดให้เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อเท่านั้น ก่อนจะเชื่อในสิ่งใดต้องให้ปัญญาพิจารณาให้รอบคอบ รอบรู้ด้วยเหตุด้วยผล จึงเรียกว่า ศรัทธาญาณสัมปยุต คือเชื่ออย่างมีความฉลาดทางสติปัญญา จึงขอเตือนนักภาวนาไว้ว่า อะไรเกิดขึ้นจากทำสมาธิอย่าพึ่งน้อมใจเชื่อว่าเป็นของจริงทั้งหมด การปักใจเชื่อเร็วเกินไปจะทำให้เกิดความผิดพลาดได้ง่าย ถ้าผิดพลาดไปแล้วก็ยากที่จะแก้ไข ก็จะกลายเป็นมิจฉาทิฎฐิ มีความเห็นผิดจนตลอดวันตาย

๗. ปัคคาหะ มีความเพียรที่เข้มแข็งดีมาก จะเดินจงกรม นั่งสมาธิ มีความขยันหมั่นเพียรเป็นพิเศษ เป็นผู้มีความตั้งใจจริงจงในการปฏิบัติ เป็นผู้ไม่ประมาทจะปรารภความเพียรอยู่ตลอดเวลา มีความขยันอดทนเพื่อมรรคผลนิพพานเป็นที่ตั้ง จะยืน จะเดิน จะนั่ง จะนอนในที่ไหน อยู่อย่างไร ใจจะมีความมั่นคงแน่วแน่อยู่กับความเพียรไม่ลดละมีปณิธาน ตั้งไว้ในใจว่า ความเพียรอยู่ที่ไหน ความสำเร็จอยู่ที่นั่น ความเพียรของผู้เป็นวิปัสสนูปกิเลสนี้ จะเน้นหนักในการทำสมาธิอย่างจริงจังทีเดียว จะเดินจงกรม ก็เดินกำหนดจิตให้เป็นสมาธิ จะนั่งก็กำหนดจิตนึกคำบริกรรมให้เป็นสมาธิ จะยืนจะนอนก็เพื่อสงบ ในสมาธิอยู่ตลอดเวลา จะปรารภความเพียรในอิริยาบถใด ก็เป็นไปในสมาธิเพียงอย่างเดียว มีความเข้าใจว่าการใช้ปัญญาพิจารณานั้นจะทำให้จิตเกิดความฟุ้งซ่าน ไม่มี ความสงบตั้งมั่น ไม่เป็นเอกถารมณณ์ ฉะนั้นจึงทำสมาธิให้จิตเป็นหนึ่งอยู่ตลอดเวลา ความเพียรในลักษณะอย่างนี้จะปังกาลังหนุณีให้วิปัสสนูปกิเลสข้ออื่นๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้น ได้เกิดความเด่นชัดมากขึ้น หลงว่าเป็นความจริงโดยไม่รู้ตัว จึงได้น้อมใจปักใจ เชื่ออย่างฝังใจ อย่างแนบแน่นทีเดียว

๘. อุปัญฐาน มีสติระลึกได้อย่างชัดเจนมากจะระลึกในคำบริกรรมทำสมาธิด้วยอุบายใด สติก็จะระลึกในคำบริกรรมนั้นไม่ให้เกิดผล ถ้ากำหนดในอานาปานสติ กำหนดลมหายใจเข้า กำหนดลมหายใจออก ก็มีสติระลึกอยู่กับลมหายใจเข้าออกไม่ให้เกิดผล ลมหายใจจะเข้ายาวออกยาวก็รู้ ลมหายใจเข้าสั้นออกสั้นก็รู้ ลมหายใจเข้ายาวออกสั้นก็รู้ ลมหายใจเข้าสั้นออกยาวก็รู้ ลมหายใจหยาบก็รู้ ลมหายใจละเอียดก็รู้ จะปรารภความเพียรด้วยอุบายใดสติก็จะอยู่กับความเพียรนั้นๆ อยู่ตลอดเวลา จะยกขาก้าวขาอย่างไรจะมีสติระลึกได้ทันตามก้าวขาทุกครั้งไป จะสู้นแขนเหยียดแขน

มองซ้ายแลขวา สติก็จะระลึกได้ในความเคลื่อนไหวของกายทุกส่วนไป คำพูดออกมาอย่างไร พูดเรื่องอะไร สติก็มีความระลึกได้ในคำพูดของตัวเองทุกครั้งไป แม้แต่จิตมีความนึกคิดอย่างไร สติก็มีความระลึกได้ในความนึกคิดของตัวเองอยู่เสมอ นักปฏิบัติอาจมีความสงสัยอยู่ว่า ทำไมไม่มีสติถึงขนาดนี้ จึงเป็นวิปัสสนูปกิเลสได้ ตอบสติก็จริง แต่ตีในปลายเหตุ ความผิดเดิมที่เป็นมิจจาทิฏฐิ ความเห็นผิด ความเข้าใจผิด ที่ฝังลึกอยู่ในหัวใจมาก่อนยังไม่ได้แก้ไข เหมือนขูดยาพิษยังไม่ได้ล้าง จะเอายาดี ๆ อะไรกรอกลงไป ในขูดยาพิษนั้นแล้ว ยาที่ดีมีคุณภาพทั้งหมดนั้น ก็จะแปรเปลี่ยนไปตามยาพิษนั้นทันที นี่ฉันใด สติที่เป็นหลักสำคัญในการปฏิบัติ เมื่อเข้าไปรวมอยู่กับมิจจาทิฏฐิ ความเห็นผิดเมื่อไร ก็จะกลายเป็นมิจจาสติ ระลึกผิดไปตามกันทั้งหมด ขอให้หนักภาวนาปฏิบัติทั้งหลาย จงเข้าใจตามนี้เถิด

๕. อุเบกขา ความวางเฉยของใจ ความวางเฉยในที่นี้มีไว้ว่า จะวางเฉยไปเสียทั้งหมด ความเพียรเคยปฏิบัติมาอย่างไร ก็จะปฏิบัติตามความเพียรอย่างนั้นไป เคยเดินจงกรมนั่งสมาธิมาอย่างไร ก็ทำไปตามนั้น ความวางเฉยเป็น อภิกิริยา มีอยู่เฉพาะใจโดยตรง ส่วนกิริยาเคยทำทางกายมาอย่างไร และเคยพูดอย่างไรก็พูดไปตามปกติ ส่วนใจที่เป็น อภิกิริยานั้นจะวางเฉยเฉพาะใจเท่านั้น จะมีคนอื่นพูดดูว่ากล่าว พูดต่อเสียดเบียดบังอย่างไร ใจก็วางเฉย หรือพูดยกยอ สรรเสริญอย่างไร ใจก็ไม่ฟูไปตามคำพูดนั้นๆ จะสัมผัสกับรูป เสียง กลิ่น รส โภกฐัพพะ ที่มีความน่ารัก น่าใคร่ น่าพอใจยินดี ใจก็ไม่เกิดอารมณ์ตามในสิ่งที่เข้ามาสัมผัสนั้นเลย อารมณ์แห่งความรัก อารมณ์แห่งความชัง อารมณ์ของราคะตัณหา อารมณ์แห่งความใคร่ความยินดีไม่มีในใจนี้เลย จะยืน เดิน นั่ง นอน ในอิริยาบถใด ใจก็วางเฉย ไม่มีความกระตือรือร้นไปกับสิ่งใดๆ เพราะใจวางเฉยอยู่แล้ว ถึงจะมีความเพียรภาวนาปฏิบัติอยู่ก็เป็นลักษณะเฉยๆ เช่นกันถึงจะมีสติก็มีเฉยๆ ถ้านักปฏิบัติเป็นอุเบกขาอย่างนี้ การสำรวจกาย การสำรวจวาจาและการสำรวจใจจะเยียมยอดทีเดียว จะเป็นความเคารพเชื่อถือแก่ผู้พบเห็นเป็นอย่างมาก ถ้าอุเบกขาในวิปัสสนุนี้เกิดขึ้นกับผู้กำลังศึกษาอยู่ ผู้นั้นก็จะหมดอนาคตในการศึกษานี้ไปเลย เพราะไม่มีจิตใจเกิดความฝักใฝ่ในการศึกษานั้นเอง ถ้าเป็นลักษณะอย่างนี้จะแก้ไขได้ยากมาก หรือแก้ไขไม่ได้เลย นี่ก็เป็นเพราะพื้นฐานเดิมมีความเห็นผิดในมิจจาทิฏฐิมาก่อนผลจึงออกมาในลักษณะอย่างนี้ ฉะนั้นขอให้หนักภาวนาปฏิบัติทั้งหลายต้องระวังสำรวจต่อไป

๑๐. นิกันติ จะเกิดความพอใจในสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งหมดที่ผ่านมาแล้ว ว่าเป็นแนวทางที่ถูกต้องที่สุดใครจะมาแก้ไขให้เป็นอย่างอื่นนั้นไม่ได้เลย นี่คือวิปัสสนูปกิเลสตัวสุดท้าย ถ้าใครได้พบเห็นผู้ที่เป็นลักษณะอย่างนี้ จะช่วยชี้แนะแนวทางให้เขากลับใจเป็น สัมมาทิฏฐิ นั้นยากมาก เพราะแนวทางปฏิบัติของเขาเป็นมาอย่างนี้ ผลที่ได้รับก็ออกมาอย่างนี้ ความเชื่อถือ ความพอใจ ความยินดี ได้หยั่งรากฝังลึก ในความรู้สึกอย่างนี้แล้ว จะไม่ยอมกลับใจอย่างแน่นอน จะมอบกายถวายชีวิตอุทิศตัวเองให้เป็นไปในลักษณะนี้จนตลอดวันตาย ไม่มีใครแล้วในยุคนี้จะแก้ได้ แต่ถ้าผู้นั้นเป็นเพียงข้อ ๑ ถึงข้อ ๔ พอมิทางแก้ไขได้ แต่ถ้าเป็นข้อ ๕ ขึ้นไปก็ยากที่จะแก้ไข หรือแก้ไขไม่ได้เลย

เพราะผู้เป็นวิปัสสนามีมานะทวิญญูสูงมาก มีความรู้เห็นเฉพาะตัว ใครจะไปพูดว่าผิดนั้นไม่ได้เลย ยกเว้นผู้มีนิสัยเคยเกี่ยวข้องกันมาในอดีตชาติเท่านั้น พอจะแก้ไขได้ ถ้าไม่อย่างนี้ เขาก็จะไม่เข้าใจ ในคำตักเตือนจากใครๆ ทั้งนั้น

ฉะนั้น นักภวนาปฏิบัติทั้งหลาย เมื่อท่านได้อ่านเรื่องของ วิปัสสนูปกิเลส ทั้ง ๑๐ ข้อนี้แล้ว ท่านจะมีความคิดเห็นเป็นอย่างไรนั้น ขอมอบให้ท่านได้พิจารณาตัดสินด้วยตนเอง ข้าพเจ้าเป็นเพียงชี้แนะแนวทางความผิดความถูกให้รับรู้เท่านั้น เพราะหลักการในการทำสมาธิมีมากมายในปัจจุบัน แต่ละสำนักแต่ละชมรมก็มีหลักการ วิธีทำสมาธิเป็นของตนเอง วิธีภวนาทำสมาธิแต่ละสำนักก็มีเป้าหมายไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อจิตมีความสงบเหมือนกัน การศึกษาแนวทางก็เป็นหมวดธรรมเล่มเดียวกัน แต่ว่าใครจะตีความหมายในหมวดธรรมนั้นๆ ไปอย่างไรก็เป็นเรื่องของผู้นำ ถ้าผู้นำตีความหมายถูก ก็นำมาสอนลูกศิษย์ให้ปฏิบัติถูกต้องไป ถ้าผู้นำตีความหมายในหมวดธรรมนั้นผิด ก็ให้นำมาสอนลูกศิษย์ให้ปฏิบัติผิดต่อไป ในยุคปัจจุบันนี้มีความนิยมภวนาทำสมาธิเป็นส่วนมาก การทำสมาธิ ขอให้เป็นสัมมาสมาธิก็แล้วกัน เพราะสัมมาสมาธิเป็นแนวทางที่ถูกต้องที่สุด เป็นแนวทางที่จะให้เกิดเป็นวิปัสสนา ไม่เหมือนทำสมาธิแล้วกลายเป็น มิจฉาสมาธิ เพราะมิจฉาสมาธิ จะทำให้เกิดเป็น วิปัสสนูปกิเลส ขึ้นมาโดยไม่รู้ตัว มิจฉาสมาธิ สัมมาสมาธิ มีความสงบได้เหมือนกัน แต่ความเห็นที่เกิดขึ้นจะไม่เหมือนกัน สัมมาสมาธิจะมีความเห็นเป็นไปในสายของพระอรียเจ้า มิจฉาสมาธิ จะมีความเห็นผิดสายทางของพระอรียเจ้า ฉะนั้น ข้าพเจ้าได้เขียนเรื่อง มิจฉาสมาธิ ที่เป็นสายทางให้เกิดเป็นวิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่างนี้เอาไว้ เพื่อจะได้ศึกษาและสังเกตดูตัวเองว่า เป็นไปในวิปัสสนูปกิเลสนี้หรือไม่ ถ้าเป็นไปในลักษณะนี้เกิดขึ้นแก่เรา ก็ให้หยุดเอาไว้ เพื่อจะมาทำความเข้าใจตัวเองเสียใหม่หรือไปถามครูอาจารย์ผู้ที่มีความชำนาญในการทำสมาธิที่ถูกต้อง อย่าฝืนทำสมาธิที่ผิดให้มากไปกว่านี้ มันจะเกิดปัญหาตามมาทีหลัง เพราะวิปัสสนูปกิเลสเป็ผลเกิดขึ้นจากมิจฉาสมาธิ คือความตั้งใจไว้ผิดมิจฉาสมาธิ เป็นผลเกิดขึ้นจาก มิจฉาทิญญู คือความเห็นผิดเป็นต้นเหตุ เมื่อต้นเหตุเป็นฐานความเห็นผิดไว้แล้ว จะภวนาปฏิบัติอย่างไรด้วยอุบายใดก็ตามก็จะภวนาผิดไปทั้งหมด ฉะนั้นขอให้หนักภวนาปฏิบัติทั้งหลาย จงมีความรอบรู้ในการปฏิบัติของตน นับแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สัมมาทิฐิ

เล่ม๑

โดย

พระอาจารย์ ทูล จิปปปญโญ

บทส่งท้าย

พระพุทธเจ้าเริ่มประกาศศาสนา พระองค์ได้ตั้งหลักสัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบเป็นหลักสำคัญเพราะเป็นหลักที่จะให้เกิดความเปลี่ยนแปลงความเห็นของคน เพราะตามปกติแล้วคนเรามีความเห็นผิดประจำตัวอยู่แล้ว เช่นเห็นว่า นี่เป็นตัวเรา นี่เป็นของของเรา รวมแล้วใจมีความเห็นผิดจากหลักความเป็นจริงทั้งหมด พระองค์มีความฉลาดรอบรู้วิธีแก้ไขความเข้าใจผิดนี้ให้หมดไปได้ พระองค์จึงได้ตั้งหลักสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบตามหลักความจริงนี้ประกาศให้เราได้รับความจริง เมื่อเรารู้ตามความเป็นจริงเมื่อไรเราก็จะละมิจฉาทิฐิที่เป็นความเห็นผิดเดิมออกไปจากใจได้ เราก็จะเข้าใจในหลัก สัมมาทิฐิ ที่มีความรู้ความเห็นอย่างถูกต้องชอบธรรมเข้ามาแทน เมื่อใจได้เป็นสัมมาทิฐิ ความเห็นถูกต้องแล้วอย่างนี้ต่อไปจะภาวนาปฏิบัติอย่างไรจะถูกต้องทั้งหมด เพราะความเห็นที่ถูกต้อง เป็นตัวกำหนดทิศทางตรงต่อมรรคผลนิพพานไว้แล้ว ในยุคปัจจุบันนี้ก็มีความเห็นผิดเหมือนกันกับครั้งพุทธกาล พระองค์ก็ได้วางหลักการแก้ไขความเห็นผิดเอาไว้ เพื่อให้แก้ไขตัวเองให้มีความเข้าใจตามหลักความเป็นจริงต่อไป

พระพุทธเจ้าได้วางหลักแก้ไขไว้ ๘ ประการ ที่เรียกว่า มรรคมืองค์ส ถ้าเรียบเรียงตามลำดับของมรรคแล้วจะออกมาเป็น ปัญญา สติ สมาธิ แต่นักปราชญ์เจ้าทั้งหลายได้เรียบเรียงเป็นไตรสิกขา๓ คือ สติ สมาธิ ปัญญา การเรียบเรียงอย่างนี้ได้เหมือนกัน ถ้าผู้มีการศึกษาน้อยอาจจะเกิดความสับสนไม่เข้าใจในการรักษาศีล ไม่เข้าใจในการทำสมาธิ ไม่เข้าใจในคำว่า ปัญญา นักภวนาส่วนใหญ่มีความเข้าใจว่า เมื่อจิตมีความสงบเป็นสมาธิแล้วก็เกิดปัญญาออกมาให้มีความเข้าใจดังนี้ ปัญญานั้นแบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอน ๑. สุตมยปัญญา ๒. จินตมยปัญญา ๓. ภาวนามยปัญญา ส่วนภาวนามยปัญญานั้นยกไว้ก่อนจะยังไม่เกิดขึ้นได้ง่ายตามที่เราเข้าใจให้เอาปัญญา ๒ หมวดขั้นต้น คือ สุตมยปัญญาและจินตมยปัญญา มาวางแนวทางปฏิบัติให้ถูกต้องก่อน เช่น สุตมยปัญญา คือปัญญาภาคการศึกษาในทางปริยัติ คือศึกษาในหมวดของศีล ศึกษาในหมวดของสมาธิ ให้รู้ให้เข้าใจในปริยัติ เมื่อมีความรู้ความเข้าใจในหลักปริยัติดีแล้ว จึงใช้จินตมยปัญญา มาดำริ

พิจารณาตรีกตรอง ใคร่ครวญวิจัยวิเคราะห์ให้ชัดเจนว่าจะรักษาศีลให้มีความบริสุทธิ์ได้ด้วยวิธีใด วิธีการรักษาศีลด้วยอุบายต่างๆ ก็ได้อธิบายผ่านมาแล้วจากนั้นก็มาศึกษาวิจัยวิเคราะห์ในเรื่องการทำสมาธิว่าการทำสมาธิมีอุบายปฏิบัติอย่างไร เช่น ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปนาสมาธิ มิจจาสมาธิ สัมมาสมาธิ สมาธิทั้งห้าหมวดนี้ต่างกันอย่างไร มีฐานเกิดขึ้นจากอะไร ต้องใช้จิตตมยปัญญา นี้เป็นหลักวิจัยให้เกิดความชัดเจนในสมาธิหมวดนั้นๆ ให้ถูกต้อง

ส่วนหลัก มิจจาสมาธิ และ สัมมาสมาธิ นี้สำคัญมาก ต้องใช้ปัญญาวิจัยวิเคราะห์ให้ดี มีอะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้แก่สมาธิทั้งสองนี้ ก็จะรู้ชัดเจนทันทีว่า ความเห็น เป็นเหตุเป็นปัจจัย ถ้าความเห็นผิดก็จะกลายเป็น มิจจาสมาธิ ถ้าความเห็นถูก ก็จะเป็น สัมมาสมาธิ ให้ใช้ปัญญาวิจัย วิเคราะห์ลงไปลึกๆ อีกว่า ความเห็นชอบมาจากอะไร มาจากความจริงในสังขารม ถ้ามีความเห็นผิดไปจากหลักสังขารมเรียกว่า มิจจาทิฏฐิ คือ ความเห็นผิด ถ้ามีความเห็นผิดอยู่ในใจแล้วจะเกิดความเห็นผิดไปตลอดเป็นมิจจาสังกัปไป ความดำริผิดจากหลักสังขารม มิจจาวาจา คำพูดออกมาก็ผิด มิจจมกัมมันโต การงานที่ทำก็ผิด มิจจอาชีโว การเลี้ยงชีวิตก็ผิด มิจจาวายาโม ความเพียรก็ผิด มิจจาสติ ความระลึกได้ของใจก็ผิด มิจจาสมาธิ ความตั้งมั่นของใจก็ผิด นี้เป็นสายทางแห่ง มิจจาทิฏฐิ ความเห็นผิดจนถึง มิจจาสมาธิ เมื่อเป็นมิจจาสมาธิแล้วก็จะเกิดเป็น วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่างดังที่ได้อธิบายมาแล้ว นี้เป็นสายทางที่ผิดจากมรรคผล และผิดแนวทางของพระอรหันต์ ของนักปฏิบัติต้องเข้าใจตามนี้ และหาวิธีป้องกันเสียแต่ต้นทาง

หลัก สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบตามหลักความเป็นจริง นี้เป็นสายทางของพระอรหันต์ที่ตรงต่อมรรคผลนิพพาน ถ้าตั้งหลักสัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบเห็นจริงในสังขารมทั้งหลายถูกต้องแล้ว ก็จะเกิดเป็น สัมมาสังกัปโป ความดำริพิจารณาตรีกตรอง ถูกต้องตามหลักความเป็นจริง สัมมาวาจา รู้จักใช้คำพูดของตัวเองให้มีความชอบธรรม ในหมู่คณะสัมมากันมันโต รู้จักการทำงานอันไม่มีโทษให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม งานใดเป็นไปในทางสุจริต ต้องทำแต่งงานนั้นๆ สัมมาอาชีโว มีความรอบรู้ในการเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ สัมมาวายาโม มีความฉลาดรอบรู้ในความเพียรโดยชอบธรรม สัมมาสติ มีความฉลาดรอบรู้ในหลักความจริง หรือระลึกในโทษของกามคุณ สัมมาสมาธิ มีความฉลาดรอบรู้ในความตั้งมั่นของจิต จิตมีความตั้งมั่นในสมาธิระดับไหน ก็ให้มีความรอบรู้ในสมาธิระดับนั้น เมื่อทำจิตมีความสงบในสมาธิละเอียดมากเท่าไร กำลัง

ของสมาธิก็จะไปหนุนปัญญา ความเห็นชอบ เห็นจริง ตามหลักความเป็นจริงในสัง
กรรมให้ชัดเจนมากขึ้น ถ้าปัญญาความเห็นชอบไม่มีมาก่อน กำลังของสมาธิจะหนุน
ปัญญาไม่ได้เลย ฉะนั้น จึงตั้งหลัก สัมมาทิฏฐิคือปัญญาความเห็นชอบนี้ไว้อย่างมั่นคง
แล้วเอากำลังที่เกิดจากสมาธิมาหนุนปัญญาต่อไป หลักการทำสมาธิ เพื่อให้เกิดกำลังใจ
เท่านั้น มิใช่ให้เกิดปัญญาดังเราเข้าใจกันแต่อย่างใด เพราะปัญญาความเห็นชอบ เรามีอยู่
แล้ว เพียงฝึกสมาธิความสงบไปหนุนปัญญาความเห็นชอบให้เกิดความเห็นชอบยิ่งๆ ขึ้น
ไปเท่านั้น

นี่เรียกว่า เจริญสมถกรรมฐาน และเจริญวิปัสสนากรรมฐาน เมื่อกรรมฐานทั้ง
สองมีความเจริญมีความมั่นคง มีความสมบูรณ์ เป็นสัมมาทิฏฐิ ที่ชอบธรรมทั้งสองฝ่าย
ไม่มีมิจิฏฐิ ความเห็นผิด อะไรมาแอบแฝง มีแต่สัมมาทิฏฐิ สัมมาสมาธิ ล้วนๆ จึงจะ
เกิดปัญญาระดับสูงขึ้นไปเรียกว่า ภาวนามยปัญญา ปัญญาระดับนี้เป็นปัญญาที่โดดเด่นมาก
เมื่อปัญญาระดับนี้เกิดขึ้นกับใครเมื่อไร ผู้นั้นจะรู้ทันทีว่า ปัญญาได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว
ปัญญาระดับนี้ได้เกิดขึ้นแล้วกับใครจะไม่มีการเสื่อม เพราะเป็นปัญญาที่คมกล้าอาจหาญ
เป็นปัญญาที่เกิดขึ้นเพื่อลบล้างอวิชชาทั้งหลาย ให้หมดไปจากใจโดยเฉพาะ ผู้ที่มี
ปัญญาระดับนี้เกิดขึ้นแล้ว ผู้นั้นจะเป็นปุถุชนอยู่ไม่กี่ชั่วโมง ก็จะเป็นพระอรหันต์ขึ้นมา
ปัญญาระดับนี้ นักปฏิบัติทั้งหลายมีความต้องการ อยากให้เกิดขึ้นกับตัวเอง ส่วน
หลักการการปฏิบัติในสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน ถ้ายังไม่เข้าใจว่าอย่างไร
เป็นสมถะ อย่างไรเป็นวิปัสสนา ใจยังเป็นมิจิฏฐิอยู่ จะให้ปัญญาระดับภาวนามย
ปัญญานี้เกิดขึ้นกับเราได้อย่างไร

นักปฏิบัติทั้งหลายควรศึกษาประวัติของพระอรหันต์ให้เข้าใจ เพื่อจะได้รู้ความ
แตกต่างกันกับการปฏิบัติของพวกเราเอาไว้ว่ามีความเป็นมาในครั้งพุทธกาลปฏิบัติกัน
อย่างไร ส่วนไหนที่ไม่เหมือนกัน เราจะได้ปรับปรุงแก้ไข ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน
ให้เราได้สังเกตดูว่า ในครั้งพุทธกาลปฏิบัติกันอย่างไร ท่านเหล่านั้นจึงได้บรรลุมรรคผล
เป็นพระอรหันต์ได้ง่าย ในครั้งนั้นเริ่มต้นอย่างไร มีอุบายธรรมที่นำมาปฏิบัติเหมือนพวก
เราหรือไม่ อุบายธรรมหมวดใดที่ถูกต้องตรงกัน เราก็จะได้ตัดสินใจว่าธรรมที่เราปฏิบัติ
อยู่ในขณะนี้ถูกต้องแล้ว ก็จะได้ทุ่มเทความเพียรอย่างเต็มที่ หรืออุบายการปฏิบัติเราไม่
ตรงกันกับครั้งพุทธกาล เราก็จะได้แก้ไขให้ถูกต้องต่อไป มิใช่จะหาคำแก้ตัวโยนไป
ให้บุญวาสนา มีหลายคนพูดว่า ในครั้งพุทธกาลเป็นผู้ที่ได้บำเพ็ญบุญกุศลมาเกิด เมื่อได้

ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าและพระอริยเจ้าทั้งหลาย จึงได้บรรลุมรรคผลนิพพาน นี่ก็เป็นส่วนหนึ่ง แต่อีกส่วนหนึ่งพวกเราได้มองข้ามไป นั่นคือ สัมมาทิฏฐิ ปัญญา ความเห็นชอบถูกต้องตามความเป็นจริงในหลักสัจธรรม ถึงผู้นั้นจะได้บำเพ็ญบุญบารมีมาแล้วก็ตาม ถ้าปฏิบัติไม่ถูกต้องตามแนวทางของพระอริยเจ้าแล้วบุญบารมีก็ไม่ทำให้บรรลุมรรคผลนิพพานได้ เพราะช่องทางที่จะได้บรรลุเป็นพระอริยเจ้านั้นมีหลักใหญ่ๆ ๓ ประการ

๑. ผู้นั้นได้บำเพ็ญบุญบารมีมาแล้วในชาติก่อน

๒. อุบายการปฏิบัติถูกต้องตามแนวทางของพระอริยเจ้า

๓. มีความเพียรต่อเนื่องกันอยู่เสมอ

ถ้าผู้มีความสมบูรณ์ในองค์ประกอบ ๓ ประการ นี้ ผู้นั้นจะได้บรรลุธรรมเป็นพระอริยเจ้าขั้นใดขั้นหนึ่งในชาตินี้ จะมีคำถามว่า จะรู้ได้อย่างไรว่าบุญบารมีเรามีมากน้อยหรือไม่มีเลย ตอบว่า ผู้จะรู้บุญวาสนาบารมีของผู้อื่นได้ จะมีเฉพาะพระพุทธเจ้าองค์เดียวเท่านั้น บรรดาพระอริยเจ้าทั้งหลายหาไม่รู้ เพราะไม่มีญาณพิเศษหยั่งรู้บุญวาสนาบารมีของใครๆ แต่เมื่อท่านเป็นพระอริยเจ้าแล้วพอจะรู้จักบุญวาสนาของตัวเองอยู่บ้าง สำหรับพวกเรายังเป็นปุถุชนไม่ควรคิดกังวลในบุญบารมีเลย ทางที่ดีให้เราปฏิบัติให้ตรงตามหลักสัจธรรมก็แล้วกัน

ฉะนั้น ขอให้หนักปฏิบัติทั้งหลายได้เข้าใจในสัมมาทิฏฐิ คือปัญญาความเห็นชอบอย่างแท้จริง และให้รู้ มิจฉาทิฏฐิ ความเห็นผิดเอาไว้ เพื่อจะได้ป้องกัน การปฏิบัติไม่ให้ผิดพลาดได้ ถ้าไม่รู้จักสัมมาทิฏฐิ และ มิจฉาทิฏฐิ การปฏิบัติก็จะล้มลุกคลุกคลานไม่ก้าวหน้า แต่อย่างไร บางครั้งเจริญขึ้น บางครั้งเสื่อมลง จะเป็นอยู่อย่างนี้ตลอดไป ถ้านักปฏิบัติท่านใดปฏิบัติให้เป็นไปในสัมมาทิฏฐิที่ถูกต้องแล้ว จะตัดขาดจากมิจฉาทิฏฐิ ความเห็นผิดออกไปจากใจได้อย่างสิ้นเชิง การปฏิบัตินั้นจะมุ่งตรงต่อมรรคผลนิพพาน ไม่มีการเสื่อมคลาย ถ้าบารมีพร้อมแล้ว ในชาตินี้จะได้เป็นนิตยบุคคล คือผู้ที่ได้อย่างเข้าไปสู่กระแสพระนิพพาน หรือผู้มุ่งตรงต่อนิพพาน จะไม่เสื่อมกลับมาเป็นปุถุชนอีกต่อไป ถ้าบุญบารมียังไม่พร้อมในชาตินี้ ชาติหน้าไม่ช้านักก็จะได้บรรลุธรรมเป็นพระอริยเจ้า ในศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งแน่นอน พระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ที่ผ่านไปแล้ว และพระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต จะมีหลักคำสอนใน สัมมาทิฏฐิ ปัญญาความเห็นชอบเห็นจริงในหลักสัจธรรมอย่างเดียวกัน

หรืออุบายธรรมอื่นๆ ที่นำไปสู่ความพ้นทุกข์เหมือนกัน ผู้บรรลุดุจธรรมเป็นพระอรียเจ้า ก็มีพระโศดาบัน พระสทิทาคามี พระอนาคามี พระอรหันต์ เหมือนกัน

ฉะนั้น ผู้จะบรรลุดุจธรรมเป็นพระอรียเจ้าได้ต้องมีความเห็นชอบในสัมมาทิฎฐิเต็มร้อย เปอร์เซนต์ นับแต่กมุทธมพระโศดาบันขึ้นไป แม้แต่กมุทธมพระโศดาบันถึงจะมี สัมมาทิฎฐิเต็มร้อยเปอร์เซนต์ก็ตาม แต่ก็เต็มร้อยเปอร์เซนต์อย่างหยาบ อย่างกลาง อย่าง ละเอียด ฉะนั้นพระโศดาบันจึงมี ๓ หมวดหมู่ แต่ละหมวดหมู่ก็มีความละเอียดต่างกัน

๑. สัตตักขัตตุปรมโศดาบัน ผู้ได้บรรลุดุจธรรมเป็นพระโศดาบันในระดับนี้ จะได้มา เกิดเป็นมนุษย์อีกไม่เกิน ๓ ชาติเป็นอย่างมาก ก็จะได้บรรลุดุจธรรมเป็นพระอรหันต์ใน พุทธศาสนาเข้าสู่พระนิพพาน

๒. โกลังโละโศดาบัน ผู้ได้บรรลุดุจธรรมเป็นพระโศดาบันในระดับนี้ จะได้มาเกิด เป็นมนุษย์อีกไม่เกิน ๓ ชาติเป็นอย่างมาก ก็จะได้บรรลุดุจธรรมเป็นพระอรหันต์เข้าสู่พระ นิพพาน

๓. เอกพิชีโศดาบัน ผู้ได้บรรลุดุจธรรมเป็นพระโศดาบันในระดับนี้ จะได้มาเกิดเป็น มนุษย์อีกชาติเดียวเป็นชาติสุดท้าย ก็จะได้บรรลุดุจธรรมเป็นพระอรหันต์เข้าสู่พระนิพพาน พระอรียโศดาบันที่ได้มาเกิดเป็นมนุษย์นั้นกมุทธมจะไม่เสื่อม และปิดอบายกมุททั้ง ๔ ได้ ไม่มีการไปตกนรก เป็นเปรต เป็นสัตว์ดิรัจจัน และเป็นอสุรกาย จะเลื้อกเกิดใน ตระกูลที่เป็นสัมมาทิฎฐิที่มีความฝักใฝ่ในธรรมเท่านั้น

พระสทิทาคามีก็ละกิเลสได้ ๓ อย่าง เหมือนพระโศดาบันเช่นกัน แต่กำจัด ราคะ ความรักความใคร่ และปฏิฆะ ความโกรธความน้อยใจให้อ่อนลงได้เพียงส่วนหยาบ เท่านั้น เมื่อมรณะไปในขณะที่ได้กมุทธมน้อยก็จะได้มาเกิดเป็นมนุษย์อีกชาติเดียวอัน เป็นชาติสุดท้าย ก็จะได้บรรลุดุจธรรมเป็นพระอรหันต์เข้าสู่พระนิพพาน

พระอนาคามี ผู้ได้บรรลุดุจธรรมในระดับนี้ จะละกิเลสได้ ๕ อย่าง คือ ๑ สักกายทิฎฐิ ๒ วิจิกจณา ๓ สัตถัพพตปรามาศ ๔ กามราคะ ๕ ปฏิฆะ ให้หมดไปจากใจอย่าง สิ้นเชิง หรือเรียกว่า ผู้ละสังโยชน์๕ นั้นเอง เมื่อมรณะไปในกมุทธมระดับนี้ จะได้ไป เกิดในพรหมโลก จะมีอายุยืนยาวนานทีเดียว แล้วก็จะได้นิพพานพรหม ไม่ได้มาเกิดเป็น มนุษย์อีกต่อไป เมื่อบรรลุดุจธรรมเป็นพระอนาคามีแล้วชีวิตยังมีอยู่ ก็จะได้เพียรปฏิบัติเพื่อ ละในสังโยชน์เบื้องบน ๕ อย่าง อันเป็นกิเลสชั้นละเอียดต่อไป จนได้บรรลุดุจธรรมเป็น

พระอรหันต์ ๕ โยชน์ ๕ มีดังนี้ รูปปราภา ๒อรูปปราคะ ๓มานะ (หมายถึง มานะ๕) ๔
อุทฺธัจจะ ๕ อวิชา ความละเอียดมีอยู่ตามตำราหาอ่านคู่มือแล้วกัน

หลายๆ คนที่ถกเถียงกันในเรื่องอัฐิของพระอริยเจ้าชั้นพระโสดาบัน พระ
สกิทาคามี พระอนาคามี ว่าอัฐิพระอริยเจ้าระดับนี้กลายเป็นพระธาตุได้เหมือนกันกับอัฐิ
ธาตุของพระอรหันต์ หรืออธิษฐานให้เป็นพระธาตุได้ตามชอบใจ ที่จริงแล้ว พระอริย
เจ้าไม่มีความอยากในสิ่งเหล่านี้เพราะได้ผ่านไปแล้ว และพระอริยเจ้า ๓ ระดับนี้ยังมี
กิเลสอย่างหยาบอย่างละเอียดอยู่ อัฐิทั้งหลายจะไม่กลายเป็นพระธาตุโดยเด็ดขาด สมมุติ
ว่าถ้าเป็นไปได้ พระโสดาบันที่ได้มาเกิดตายอีก ๗ ชาติ แต่ละชาติ อัฐิก็จะกลายเป็นพระ
ธาตุทุกชาติอย่างนั้นหรือ หรือพระสกิทาคามี พระอนาคามี ในชาติที่มรณภาพนั้นยังมี
กิเลสอยู่ยังไม่นับว่าเป็นธาตุที่บริสุทธิ์ได้อย่างเต็มที่ อัฐิจะแปรเป็นพระธาตุไม่ได้เลยอัฐิที่
แปรสภาพเป็นพระธาตุได้นั้นมีเฉพาะพระอรหันต์ผู้ตัดกิเลสขาดไปทั้งหมด จิตมีความ
หมดจดบริสุทธิ์อย่างเต็มที่ ไม่มีมลทินทั้งกายและใจ เมื่อท่านมรณภาพไป อัฐิก็จะแปร
เป็นพระธาตุทั้งหมด แต่ช้าเร็วต่างกัน ฉะนั้น อัฐิที่แปรเป็นพระธาตุจะเป็นเฉพาะพระ
อรหันต์เท่านั้น หรือเป็นสัญลักษณ์แห่งความบริสุทธิ์ ถึงวุมติหลุดพ้นเข้าสู่พระนิพพาน
ไม่จำกัดกาลสมัย พระอรหันต์ในครั้งพุทธกาล และพระอรหันต์หลังพุทธกาล ความ
บริสุทธิ์ในธรรมนั้นเท่าเทียมกันทั้งหมด ไม่ได้ผูกขาดว่าผู้นั้นเป็นพระเป็นฌรเป็น
ภิกษุณี ตลอดจนราวาสหญิงชาย ใครทำให้กิเลสตรหาอวิชาหลุดออกจากใจให้มีความ
บริสุทธิ์อย่างเต็มที่ได้อัฐิก็จะแปรเป็นพระธาตุเท่าเทียมกันทั้งหมด ขอนักปฏิบัติ
ทั้งหลายจงเข้าใจตามนี้

ก่อนจะภาวนาปฏิบัติให้ถึงจุดนี้ได้ ต้องบากบั่นตัดกระแสของกิเลสต้นหน้อย
ใหญ่ ด้วยสติปัญญาของตัวเองทั้งหมด เรียกว่าเป็นผู้มีสติปัญญาเฉพาะตัว ความฉลาด
เฉียบแหลม ความสามารถ ความกล้าหาญ และความสมบูรณ์ด้วยวาสนาบารมี พร้อมทั้ง
อุบายวิธีแนวทางภาวนาปฏิบัติตรงต่อมรรคผลนิพพาน ดังพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ใน
มรรคแปดนั่นเอง ข้อแรกก็ชัดเจนแล้วว่า ความเห็นชอบเห็นจริงตามความเป็นจริง การ
ดำริพิจารณาด้วยปัญญาในสังขารมใด ก็ให้พิจารณาไปตามความเป็นจริงทั้งหมด จึง
เรียกว่า ปัญญา ความรอบรู้ในสรรพสังขารทั้งหลาย ทั้งภายใน ภายนอก ไกล ใกล้ หยาบ
ละเอียด เพื่อความชัดเจนมากขึ้นต้องขยันทำสมาธิให้จิตมีความสงบอยู่บ่อยๆ แล้วน้อม
จิตพิจารณาด้วยปัญญาให้เป็นไปตามหลักความจริงที่เคยพิจารณามาแล้วใช้ปัญญา

พิจารณาซ้ำๆ ซากๆ อย่างกาลอ้วงเวลา ไม่ลดช่องว่างให้กิเลสตัณหาตั้งตัวได้ยิ่งดี มิใช่
ว่าภาวนาแบบสุกเอาเผากินโดยไม่มีสมาธิที่ชัดเจน ไม่ว่าจะงานทางโลกหรืองานใน
การปฏิบัติในธรรม ถ้าขาดสมาธิชัดเจนเพียงอย่างเดียวก็ยากที่จะสำเร็จได้ ความไม่ชัดเจน
จะเป็นอุปสรรคในการทำงานทุกประเภท จะเกิดความไม่แน่ใจว่าอะไรผิดอะไรถูก จะ
จับต้นชนปลายเกิดความสับสนวุ่นวายไปหมด ถึงจะศึกษาเรียนรู้จากตำราก็ตามก็ยังไม่
ไม่รู้จักสัดส่วนขั้นตอนในการปฏิบัติอยู่นั่นเองคิดว่าเรียนรู้มาเป็นธรรมะก็นำมาปฏิบัติ
ปนเปกันไปหมดไม่รู้ว่าหมวดธรรมที่นำมาปฏิบัติอยู่ในภูมิธรรมระดับไหนเหมือนกับ
ทำอาหารไม่รู้จักสูตร อยากจะใส่อะไรลงไปก็ทดลองๆ ถ้าเพริกเทเกลือเทน้ำปลาลงไป
เกินความพอดีของอาหาร รสชาติที่ออกมาจะรับประทานไม่ได้เลย นี่ฉันใด ขั้นตอนใน
การปฏิบัติในภูมิธรรมแต่ละระดับมีขั้นตอนอยู่แล้ว การปฏิบัติในภูมิธรรมชั้นพระ
โสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี หรือพระอรหันต์ ขั้นตอนก็มีความหมายและ
ละเอียดต่างกัน นี่เรายังเป็นปุถุชน หลักสัมมาทิฐิ หลักสติปัญญาหลักความฉลาดรอบรู้
ในสรรพสังขารทั้งหลาย ยังทำให้เกิดความมั่นคงกับเราไม่ได้ แต่ไปปฏิบัติในขั้นตอนภูมิ
ธรรมระดับสูงคือพระอรหันต์ นี้เรียกว่าไม่รู้จักคนและประมาณตน จึงไม่ได้รับผลอะไร
เลย

การปฏิบัติต้องมีข้อมูลที่ชัดเจน เป็นอุบายการปฏิบัติที่ถูกต้อง พร้อมทั้งมีความ
ขยันหมั่นเพียรอยู่เสมอ ขั้นตอนในการปฏิบัติในหมวดธรรมก็เหมาะสม ถ้าวางฐานการ
ปฏิบัติได้เช่นนี้จะมีช่องทางเป็นไปได้สูงทีเดียว ฉะนั้นการแสวงหาครูอาจารย์จึงเป็น
ส่วนสำคัญในยุคปัจจุบัน เพราะเป็นจุดเริ่มต้นเป็นก้าวขาแรกที่จะเดินต่อไป หรือเรียกว่า
หมุนเข็มทิศให้ตรงต่อเป้าหมาย และไปตามเข็มทิศนั้น ต่อไปจะไม่มีปัญหาอะไร
เหมือนกับการยิงธนู ถ้าลูกธนูตรงต่อเป้าหมาย สายธนูก็มีกำลังส่งเต็มที่ ผู้ยิงธนูก็มีความ
มั่นใจ เป้าหมายที่เราต้องการก็ชัดเจน ลูกธนูจะเอนเอียงเบี่ยงเบนไปไหนไม่ได้เลย นี่ฉัน
ใด ผู้ปฏิบัติถ้าได้ข้อมูลที่ถูกต้อง เหมาะสมกับนิสัยของตัวเอง ผู้นั้นจะรู้แจ้งเห็นจริงใน
สัจธรรมอย่างแน่นอน ฉะนั้น การแสวงหาครูอาจารย์จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญ ทางโลก
ถ้าเราไปได้ศึกษาวิชาความรู้จากครูอาจารย์ผู้ที่ท่านมีความชำนาญ ได้ผ่านร้อนผ่านหนาว
มาแล้ว พร้อมทั้งหลักการและหลักปฏิบัติการอันเป็นงานที่สำเร็จมาเราก็จะได้แบบอย่าง
ข้อมูลตามหลักวิชานั้นๆ อย่างถูกต้องนำไปปฏิบัติก็ได้ผล นี่ฉันใด ในทางธรรมปฏิบัติถ้า
ได้รับข้อมูลจากครูอาจารย์ที่ถูกต้องตรงต่อมรรคผลนิพพาน การภาวนาปฏิบัติก็จะสำเร็จ

ได้ตามความต้องการ จะไม่เกิดความสับสนวุ่นวายให้เสียเวลา มีแต่ความเจริญก้าวหน้าไป ด้วยดี เหมือนกับได้รับยาจากหมอที่ตรงกับโรคของเรา และกินยาตามหมอสั่งโรครก็หายขาดในไม่ช้า ถ้าได้รับยาจากหมอมาไม่ถูกต้องกับโรค ความทุเลาของโรคจะเป็นไปไม่ได้เลย มีหน้าซ้ำอาจมีการแพ้ยาซ้ำเดิมอีกก็เป็นได้ นี่ฉันใดการปฏิบัติ ถ้าเป็นไปตามแนวทางของพระอรหันต์แล้ว ผลของการปฏิบัติก็เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ถ้าแนวทางปฏิบัตินั้นผิดไปก็จะกลายเป็น มิจฉาทิฎฐิ ความเห็นผิดตลอดไปหากไม่มีการแก้ไข

การปฏิบัติมีหลายรูปแบบ ก็เพราะได้รับข้อมูลจากครูอาจารย์มาไม่เหมือนกัน ถ้าได้ข้อมูลจากครูอาจารย์มาดีก็โชคดีไป ถ้าได้รับข้อมูลจากครูอาจารย์มาผิดก็เป็นผู้เคราะห์ร้ายไป ฉะนั้น ขอให้ผู้ปฏิบัติได้ใช้ปัญญาพิจารณาให้รอบคอบรอบรู้ อย่าเพิ่งตัดสินใจเชื่ออะไรลงไปอย่างรีบด่วน เมื่อมีความผิดพลาดไปจะเกิดความเสียใจทีหลัง จึงฝึคนิสัยสังเกตจนเกิดความแน่ใจ จึงตัดสินใจเชื่ออย่างมีเหตุผล เรียกว่า ศรัทธาญาณ สัมปยุต พิจารณาด้วยสติปัญญารอบรู้ ให้ชัดเจนจึงตัดสินใจเชื่อ นี่คือผู้จะเดินตามรอยของพระอรหันต์อย่างแท้จริง จึงเป็นผู้มีสติปัญญาเป็นของตัวเองเป็นสิ่งสำคัญ หรือได้ศึกษามีความรู้มาเป็นอย่างดีแล้วก็ตาม ถ้านำความรู้ที่นั่นมาแก้ปัญหของใจไม่ได้ ความรู้นั้นก็ยังไม่เป็นประโยชน์แก่ตัวเอง จึงเหมือนกับเรียนรู้ต้นไม้บนานาชนิด แต่ไม่รู้วิธีที่จะนำมาประกอบเป็นยารักษาโรค การเรียนรู้ต้นไม้จะไม่เป็นประโยชน์อะไร นี่ฉันใด ความรู้ที่ได้ศึกษามาดีแล้ว แต่ไม่รู้วิธีที่จะนำมาปฏิบัติเพื่อกำจัดมิจฉาทิฎฐิความเห็นผิดให้หมดไปจากใจ ความรู้นั้นก็จะกลายเป็นโมฆะไป ฉะนั้นความรู้ ถ้าไม่มีสติปัญญาที่ฉลาดนำไปภาวนาปฏิบัติ ความรู้นั้นแทบไม่มีคุณค่าอะไรเลย ดังคำว่ากระจกไม่มีประโยชน์แก่คนตาบอดฉันใด ความรู้ก็ไม่มีประโยชน์แก่ผู้ไร้สติปัญญาฉันนั้น คิดว่านักปฏิบัติทั้งหลายที่เป็นปัญญาชนพอจะเข้าใจในเหตุผลที่อธิบายมาแล้ว อุบายธรรมใดที่ยังไม่ปฏิบัติให้ถูกต้องขอให้ปรับปรุงแก้ไข อุบายธรรมใดที่ปฏิบัติถูกต้องอยู่แล้วขอให้ปฏิบัติให้เต็มความสามารถจนได้รับผลเป็นที่พอใจ

จึงขออนุคมทนาแก่คณะศรัทธาผู้จัดพิมพ์หนังสือสัมมาทิฎฐิ เล่มนี้ ขอทุกคนจงมีความเจริญด้วยสติปัญญา มีความฉลาดรอบรู้ตามหลักกัจจธรรมทั้งหลาย ให้มีความรู้แจ้งเห็นจริงตามหลักความเป็นจริงด้วย สติปัญญา ของเราด้วยเทอญ.